

Колас Радзілы

№ 3 21 студзеня 1993 г. Выдаецца з 1955 г.

(2301)

ГАЛІНА ДРЭВА МІЦКЕВІЧАЎ

ДЗЯДЗЬКА МІХАСЬ

... "Быў ён братам нашага слаўнага пісьменніка — паэта Якуба Коласа, аднак пра Міхася Міцкевіча так мала вядома ў Беларусі. Толькі цяпер гэта заўважаюць і шукаюць спосабу папоўніць нястачу належнай інфармацыі".

(Міхась ТУЛЕЙКА, зямляк і паплечнік Міхася МІЦКЕВІЧА па эміграцыі).

Мой допіс не прэтэндуе на глыбокі аналіз жыццёвага і творчага шляху малодшага брата Коласа. Чытач пазнаеміцца з асноўнымі штырхамі грамадскай дзейнасці як асобы, вернага і шчырага сына Беларусі, які любіў сваю Бацькаўшчыну, як нешта святое.

Перада мною альбом пра жыццё і творчы шлях Якуба Коласа, выданы народнай асветай у 1974 годзе. Складальнікі — супрацоўнікі Літаратурнага музея песняра Даніла Міцкевіч, Мікола Базарэвіч, Янка Курбека, Міхась Пратасевіч. Калі гаварыць каротка — аўтарам удалося сабраць адпаведныя ілюстрацыі і змястоўныя допісы да іх пра асноўныя даты жыцця паэта. На мой погляд, альбом — духоўная скарбонка для кожнага, хто глыбока паважае коласаўскую спадчыну, душою і сэрцам прыкіпеў да тых шырокіх прастораў Панямоння,

маляўніча-казачных прасцягаў роднай Бацькаўшчыны, што так хораша, таленавіта проста і шчыра апісаны паэтам у вечна жывым помніку беларусам — "Новая зямля". Аднак у гэтай літаратурнай скарбонцы адсутнічае да канца коласаўская праўда, яго цяжкія жыццёвыя пуцявіны, падчас трагічных. Досьць нагадаць, што ў 1922 годзе Якуб Колас востра выступае супроць прарасейскіх прадстаўнікоў у навуковых колах і змагаецца за стварэнне сваёй навуковай тэрміналогіі. Прымае ўдзел у беларускай антыбальшавіцкай арганізацыі Юрыя Лістапада. У дваццатых гады ў Беларускай акадэміі навук зарадзілася беларуская нацыянальна-дэмакратычная плынь аднаўлення незалежнай Беларускай дзяржавы. Якуб Колас быў адзін з галоўных заступнікаў гэтага руху. Можна

назваць і другія факты непакорнасці паэта камуністычнай ідэалогіі. Відаць, толькі вялікая папулярнасць Коласа ў народзе на Радзіме і далёка за яе межамі не давала магчымасці паслугачам "жалезнай рукі" знішчыць выдатнага нацыянальнага дзеяча, класіка беларускай літаратуры.

Антось Галіна (псеўданім дзядзькі Міхася) ішоў сцэжкою старэйшага брата да скону сваіх дзён. Нічога дзіўнага, што на 20-й старонцы альбома засталася белая пляма. Няма здымка Міхася Міцкевіча сярод яго братаў і сяцёр. У той час не дазвалялася гаварыць і пісаць тое, што не адпавядала існуючай ідэалогіі. Спявалі па нотах, якія спецыяльна пісаліся...

(Заканчэнне на 7-й стар.).

ПЕРАД ФОРУМАМ БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

БАЦЬКАЎШЧЫНА І ДЫЯСПАРА: ЭВАЛЮЦЫЯ ЎЗАЕМААДНОСІН І СУЧАСНЫЯ ПРАБЛЕМЫ

Узаемаадносіны беларускай дыяспары і Бацькаўшчыны абумоўлены развіццём нацыі і яе лёсам у розныя гістарычныя перыяды. Вядома ж, у сваю чаргу яны ўплываюць на самаусведамленне народа, яго ментальнасць. Тое, што значная частка нацыі па эканамічных, палітычных, ваянных, рэлігійных і іншых прычынах пражывае за межамі Бацькаўшчыны, — адна з відавочных прычын гэтага. У выніку трох вялікіх па колькасці эміграцыйных хваляў на Запад (на рубяжы XIX—XX стагоддзяў, у міжваенны перыяд і пасля другой сусветнай вайны), інтэнсіўнага рассялення ў іншаземных рэгіёнах Расіі, а затым СССР беларуская дыяспара (усходняя і заходняя) у розныя часы ахоплівала ад чвэрці да амаль што трэці нацыі. Такое сцвярджанне заснавана на падліках, узятых са статыстычных даведнікаў, публікацый айчынных і замежных аўтараў. Пры гэтым, вызначэнне ў савецкі час тэрыторыі БССР як нацыянальна-дзяржаўнага ўтварэння без уліку этнічных межаў, што склаліся гістарычна, прывяло да пражывання беларусаў на сваіх спрадвечных землях у складзе суседніх саюзных рэспублік і Польшчы.

Палітыка царскай Расіі ў адносінах да эміграцыі з этнічных беларускіх тэрыторый вынікала з афіцыйнага непрызнання беларусаў як асобнага народа і стаўлення да эміграцыі як фактара паслаблення "коренного рус-

скаго населення", павелічэння кошту мясцовай рабочай сілы. Таму на дзяржаўным узроўні выезд за межы краіны стрымліваўся, адсутнічала адпаведнае заканадаўства, імігранты ў новых краінах пасяленне не мелі аніякай падтрымкі Бацькаўшчыны — прававой, маральнай, матэрыяльнай.

Нацыянальны ўціск Беларускага народа ў складзе Расійскай імперыі, абумоўленыя многімі прычынамі незавершанасць стаўлення беларускай нацыі вызначылі больш хуткую асіміляцыю яе эміграцыі (у параўнанні з эміграцыяй народаў-суседзяў).

Галоўная тэндэнцыя палітыкі царскага ўрада на рубяжы XIX—XX стагоддзяў характарызаваўся заахвочваннем міграцыі з еўрапейскай часткі Расійскай імперыі на ўсход дзяржавы. Дзеля чаго? Каб каланізаваць гэтыя абшары праз засяленне іх "рускім элементом", да якога адносілі велікаросы, украінцаў і беларусаў (праваслаўнага веравызнання). Гэтаму спрыялі хуткае развіццё чыгуначнай сеткі як на тэрыторыі Беларусі, так і імперыі ў цэлым, больш актыўнае фарміраванне новага гаспадарчага ўкладу і рыначных адносін, сталыпінская аграрная рэформа.

(Працяг на 4-й стар.).

Удзельнікі фальклорнага тэатра танца "Карагод", які восем гадоў назад быў створаны пры Палацы культуры Мінскага тонкасукоднага камбіната. Праўда, тады ён называўся проста фальклорным калектывам, але яго чакала вядомасць у розных краінах свету і, можа, самае значнае — прызнанне на Радзіме як сур'ёзнага і цікавага калектыву, які збірае, вывучае і даносіць да глядача беларускі фальклор, захоўвае сапраўды народную песню, танец, музыку. "Карагод" нядаўна вярнуўся з Канарскіх астравоў, ён носіць званне заслужанага калектыву Германіі, бо неаднойчы з поспехам выступаў у гэтай краіне.

Ведаюць фальклорны тэатр і ў Беларусі. Ён выступае па вёсках, дзе не толькі цешыць

сваім мастацтвам, але і ўзбагачаецца сам. У праграме тэатра ёсць цыкл танцаў Мінскай вобласці, многа нумароў з Брэстчыны, фальклор са знікаючых вёсак Чарнобыльскай зоны.

Тэатр не проста выконвае народныя песні і танцы: на сцэне адбываецца прадстаўленне, дзе ўсё, як у вёсцы, на сялянскіх гульнях, на вячорках, дзе ў кожным нумары — аўтэнтычны фальклор. А гэта пераконвае ў сапраўднасці, непадробнасці таго, што нясуць сваім глядачам самадзейныя артысты.

Д. ЧАРАПОВІЧ.

Фота У. ШУБЫ.

ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ, ФАКТЫ

У САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ РБ

ПАМ’ЯЦІ АБАРОНЦАЎ І АХВЯР

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняў пастанову аб увекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў. У ёй прадугледжваецца да 1 лютага 1993 года падрыхтаваць і падаць на зацвярджэнне ў Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь узгодненыя з Міністэрствам фінансаў і Дзяржэканомпланам прапановы аб увекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў. У трохмесячны тэрмін неабходна падрыхтаваць і ўнесці ў Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прапановы па стварэнню аўтаматызаванага банка даных “Кніга памяці грамадзян, загінуўшых пры абароне Радзімы і пацярпеўшых ад рэпрэсій 20—80-х гадоў”, а да 1 красавіка 1993 года разам з Міністэрствам абароны распрацаваць і ўнесці ў Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прапановы аб стварэнні спецыялізаваных вайсковых фарміраванняў для пошукавай работы ў сувязі з увекавечаннем памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў.

ПАСЛЯ ВІЗІТУ ў КІТАЙ

ПЕРАСЯГНУЎ УСЕ СПАДЗЯВАННІ

Па запрашэнню Старшыні Кітайскай Народнай Рэспублікі Ян Шанькуня Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіч нанёс афіцыйныя відзіты ў Кітайскую Народную Рэспубліку з 8 па 12 студзеня 1993 года. Ацэньваючы яго вынікі, Станіслаў Шушкевіч сказаў, што відзіты перасягнуў усе спадзяванні. Важнейшы вывад, які зрабілі для сябе члены дэлегацыі, на думку С. Шушкевіча, заключаецца ў тым, што вопыт правядзення рэформ у Кітаі мае надзвычайна важнае значэнне для Беларусі. Гэта вопыт разумнага, паступовага пераўтварэння гаспадаркі і грамадства, у ходзе якога максімальна ўлічваюцца мясцовыя асаблівасці. Мы ў сваіх імкненнях часта спрабуем пераскочыць праз час і цераз сябе, хочам адразу ж стаць падобнымі на дзяржавы, якія ўкараняюць рыначную эканоміку стагоддзямі. Ужо і наш вопыт паказвае, што, калі жаданні не спалучаюцца з магчымасцямі, нараджаецца хаос. У Кітаі якраз здолелі спалучыць імкненне да рэформ з гранічным улікам асаблівасцей краіны, традыцый народа.

ЗАЯВА С. ШУШКЕВІЧА

НЯМА ПАДСТАВЫ ДЛЯ ТРЫВОГ

Беларусь мэтанакіравана праводзіць курс цывілізаванага і свесасовага вырашэння праблем нацыянальных меншасцей, імкнецца забяспечыць развіццё іх нацыянальных культур і рэлігій у адпаведнасці з Дэкларацыяй правоў чалавека, — такую заяву зрабіў Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч у час сустрэчы з удзельнікамі канферэнцыі юрэйскіх рэлігійных абшчын, якая адбылася ў Мінску. Госці адзначылі, што рэспубліка з’яўляецца прыкладам для многіх дзяржаў у плане ўмацавання дружбы паміж народамі, якія пражываюць на яе тэрыторыі. Станіслаў Шушкевіч запэўніў, што Беларусь і ў далейшым не дасць падставы для трывог за лёс нацыянальных меншасцей.

НЕЗВЫЧАЙНАЯ АКЦЫЯ

ХТО БУДЗЕ “БЕЛАРУСАМ ГОДА-93”?

Рэдакцыя рускамоўнага штотыднёвіка “Белорусский предприниматель” абвясціла аб незвычайнай акцыі, якую мае намер правесці ў бліжэйшым годзе пад дэвізам “За чысціню беларускай мовы”. Сутнасць гэтай ініцыятывы ў тым, што рэдакцыя будзе ўважліва сачыць за выступленнямі ў друку ў абарону беларускай мовы, а таксама беларускай мовы лідэраў партыі і рухаў, членаў урада, дэпутатаў Вярхоўнага Савета РБ, бізнесменаў. Пасля падвадзнення вынікаў будзе абвешчаны “беларус года”.

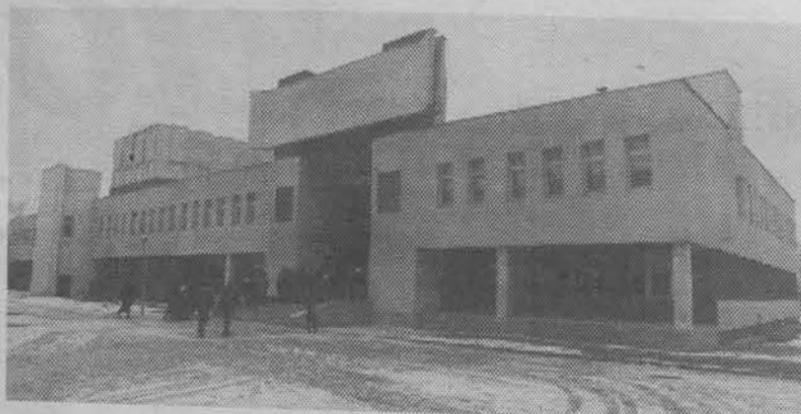
НОВЫ МОСТ

Новы мост даўжынёй 225 метраў зноў звязаў у Віцебску берагі Дзвіны. Пабудаваны задоўга да вайны, у чэрвені 1944 года, ён быў выратаваны ад узрыву сяржантам Ф. Блахіным, чыё імя цяпер і носіць. Будаўнікі мостаатрада, якія вялі работы па рэканструкцыі моста, уручылі эксплуатацыйнікам сімвалічны ключ ад новабудулі.

НА ЗДЫМКУ: так выглядае новы мост.

УСТАНОВЫ КУЛЬТУРЫ

На радкасць яркім і святочным стаў вечар, прысвечаны адкрыццю новага Палаца культуры ў Мар’інай Горцы. Удзел у ім прынялі многія вядомыя людзі рэспублікі. Сюды, на сваю радзіму, прыехаў Ігар Лучанок, а з ім — паэты, чья творчасць звязана з імем кампазітара, папулярныя выканаўцы яго твораў, дзеячы спорту. Са сцэны гучалі ўжо вядомыя і новыя песні І. Лучанка, сам ён іграў на раялі, акардэоне, цымбалах.

У холе экспанаваліся работы беларускіх мастакоў, вырабы мясцовых народных майстроў.

НА ЗДЫМКУ: Палац культуры ў Мар’інай Горцы.

ДОЎГАЧАКАНАЕ ВYДАННЕ

УСЁ ПРА ПІСЬМЕННІКАЎ

Выйшаў з друку першы том бібліяграфічнага слоўніка “Беларускія пісьменнікі”, здадзенага ў выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя” яшчэ ў 1986 годзе. Усе шэсць тамоў падрыхтаваны супрацоўнікамі Інстытута літаратуры Акадэміі навук Беларусі. У іх утрымліваюцца звесткі — як біяграфічнага, так і бібліяграфічнага характару — пра ўсіх беларускіх пісьменнікаў, паэтаў і аўтараў навуковых кніг ад Кірылы Тураўскага да сучасных маладых, незалежна ад іх нацыянальнасці, у тым ліку і беларускіх эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў.

ПАЛІТЫЧНАЯ АРЫЕНТАЦЫЯ

ВНФ: НАКІРУНАК — ЦЭНТР

На чарговым пасяджэнні Сойму Беларускага народнага Фронту “Адраджэнне” былі заслуханы паведамленні і даклады Зянона Пазыняка, Юрыя Хадзькі, Вінцука Вячоркі, Уладзіміра Заблоцкага аб становішчы ў рэспубліцы і месцы ВНФ на палітычнай карце. Па сутнасці, удакладнялася стратэгічная лінія на перспектыву. Большасць тых, хто выказаўся, хацелі б бачыць фронт рухам цэнтрэўскага напрамку, накіраваным на народныя партыі. З іншых пазіцый падыходзіць намеснік старшыні ВНФ Юры Хадзька, які больш схіляецца да хрысціянска-дэмакратычнага накірунку. Канчатковае слова — за з’ездам ВНФ, дата правядзення якога будзе вызначана падчас наступнага Сойму.

“Мне здаецца, наогул не існуе гістарычнага погляду, які не меў бы нацыянальнага характару. “Беларускі погляд” не азначае, што мы будзем перапісваць гісторыю такім чынам, быццам усё, што датычылася Беларусі, было ў гісторыі добра, а астатняе — дрэнна. Калі мы гаворым аб нацыянальным падыходзе да вывучэння гісторыі, то маем на ўвазе: як тая ці ішая падзея спрыяла (або не спрыяла) развіццю Беларусі, якой была роля Беларусі ў еўрапейскай і сусветнай гісторыі.

Увесь час мы вымушаны былі вывучаць гісторыю Бацькаўшчыны “з чужога ліста”. Прыгадайма: усё звязанае, напрыклад, з падзелам Рэчы Паспалітай, трактавалі адносна выгод Расіі, а не Беларусі. Расійскі, а не беларускі погляд быў і на вынікі Брэсцкага міру 1918 года, Рыжскага дагавора 1921 года. А чаму мы не павінны сказаць, што ў 18-м годзе, згодна з Брэсцкім мірам, палову Беларусі адалі пад нямецкае рабаўніцтва, — аднак падавалася гэта ўвесь час як вялікае шчасце для беларусаў... Можна прывесці ў прыклад і шмат гістарычных падзей, непасрэдна звязаных з іншымі краінамі, якія, тым не менш, аказалі прамы або ўскосны ўплыў на развіццё Беларусі, — хіба мы не павінны і ў гэтай сувязі мець свой, беларускі, погляд?..”

П. ШУПЛЯК, дэкан гістарычнага факультэта Белдзяржуніверсітэта.

КОНКУРС ПРАЦЯГВАЕЦЦА

ДЗЯРЖАЎНЫ ГІМН БЕЛАРУСІ

Надаўняе пасяджэнне конкурснай камісіі з удзелам прафесійнай творчай інтэлігенцыі зноў не мела станоўчых вынікаў — не зацверджаны ніводны твор, які прэтэндуе стаць гімнам Рэспублікі Беларусь. А конкурс працягваецца амаль што год. Камісія праслухала і абмеркавала каля ста варыянтаў гімна.

На апошнім праслухоўванні, што адбылося ў канцы мінулага года, з 18 твораў засталася тры, якія заслугоўваюць увагі. Гэта “Пагоня” Максіма Багдановіча, “Магутны Божа” Наталлі Арсеньевы і “Ваяцкі марш” Макара Краўцова. Але і яны нікога не задаволілі. Наогул, ніводзін з тэкставых варыянтаў не задавальняе камісію.

Пакуль што ў незалежнай Рэспубліцы Беларусь гімна няма. Конкурс на дзяржаўны гімн працягваецца.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

ГРУПА сяброў магілёўскага Дэмакратычнага клуба абвінаваціла свайго куміра — старшыню Магілёўскага гарадскога Савета Сяргея Габрусева ў злоўжыванні ўладай і асабістай нясціпласці. Галава горада незаконна атрымаў новую кватэру, будзе для сябе катэдж у прэстыжным раёне, купіў новы аўтамабіль. Без павагі ставіцца не толькі да сваіх супрацоўнікаў, але і да выбаршчыкаў. А на навагодні банкет, у якім прымалі ўдзел народныя выбраннікі, выдаткавана больш 1 мільёна рублёў.

БЕЛАРУСКАЯ каталіцкая грамада правяла “Свята беларускай Бібліі”. Адбылося яно ў сталічным Палацы прафсаюзаў і было прысвечана 475-годдзю скарынаўскай “Песні песняў”, што выйшла 9 студзеня 1518 года ў Празе. Тут жа, на выстаўцы, можна было і пабачыць арыгінал выдання — адзіны экзэмпляр кнігі, што захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

ДАГЭТУЛЬ беларускія газеты друкаваліся на паперы, што пастаўлялася з блізкага замежжа — у асноўным з Расіі. На чашніцкай папяровай фабрыцы “Чырвоная зорка” (Віцебская вобласць) выраблена першая партыя свайей газетнай паперы — пробная. Па сведчанні спецыялістаў, якасць айчынай паперы добрая.

ГРАШОВЫЯ даходы насельніцтва Беларусі за 11 месяцаў мінулага года склалі пад 300 мільёнаў рублёў. У параўнанні з такім жа перыядам 1991 года гэта больш у 7,4 раза.

Зводны індэкс цэн павысіўся са студзеня па лістапад 1992 года ў 11,6 раза.

СТАТУС беспрацоўнага маюць 9 тысяч мінчан. На біржу працы ў Мінску летас звярнуліся 28 тысяч чалавек. Толькі для кожнага пятага з іх удалося знайсці работу. На канец 1992 года колькасць рабочых вакансій складала амаль 3 тысячы месцаў.

АВАРЫЯ на Чарнобыльскай АЭС “каштвала” Расіі — 174 мільярды долараў, Украіне — 138 мільярдаў і Беларусі — 171 мільярд долараў. Па сённяшніх бюджэтах, Расія зможа сабраць сродкі за 8 гадоў, Украіна — за 28, а Беларусі спатрэбіцца 171 год.

ПАВОДЛЕ даных Міністэрства абароны Беларусі, колькасць вайскоўцаў, якія не прынялі прысягу 31 снежня 1992 года, складае каля 10 працэнтаў ад агульнай колькасці. Сярод асноўных прычын — мяркуючы ад’езд за межы рэспублікі, планаванае звальненне ў запас.

КРЫМІНАЛЬНАЯ справа па фактах зводніцтва ўзбуджана супраць чатырох беларускіх выданняў. Могуць быць прыцягнуты да адказнасці хутчэй за ўсё спецыялізаваныя рэкламныя выданні, якія друкуюць аб’явы накіраваныя на інтэлектуальныя паслугі забяспечаным мужчынам”.

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

КАР'ЕРА ПРАДПРЫМАЛЬНІКА. АНТОН СТУЛЬГІНСКІ

Гісторыя і бізнес. Ці правамоцна ставіць гэтыя паняцці побач? Бо слова ж бізнес гучыць сёння як пропуск у будучыню. Аднак сур'ёзны бізнес абавязваецца не толькі на капіталы. Імя і традыцыя значаць для яго не менш, чым банкаўскі рахунак. Напэўна, не выпадкова разам з адраджэннем прадпрымальніцтва ідзе вяртанне імянаў Марозавых і Бахрушыных, Прохаравых і Харытоненкаў. Ці ёсць традыцыя ў беларускага бізнесу? Ці мае ён сваю гісторыю, ці мае права ганарыцца ёю? Лёс інжынера і прадпрымальніка

А. Стульгінскага дапаможа адказаць на гэтыя пытанні. Антон Стульгінскі належыць да новага тыпу арганізатараў капіталістычнай вытворчасці, такіх, як А. Круп, А. Нобель, Г. Форд, якія спалучалі ў сваёй дзейнасці бліскучае веданне тэхнікі і тэхналогіі і былі гатовы несці матэрыяльную адказнасць за свае рашэнні, праводзячы энергічную сацыяльную палітыку на сваіх прадпрыемствах і прымаючы актыўны ўдзел у грамадска-палітычным жыцці.

Ён паходзіў з дваран Ковенскай губерні, нарадзіўся ў 1851 годзе. Пасля заканчэння Шаўляйскай гімназіі атрымаў вышэйшую адукацыю на хімічным аддзяленні тэхналагічнага інстытута ў Санкт-Пецярбургу. Затым знаёміўся з папяровай вытворчасцю ў Германіі і Францыі, наведаў у Вене сусветную выставку 1873 года, кіраваў будаўніцтвам Бабінскай папяровай фабрыкі, пазней загадваў тэхнічнай часткай Краснасельскай папяровай фабрыкі.

У 1877 годзе князь Ф. Паскевіч запрасіў дваццацішасцігадовага інжынера на месца дырэктара-распарадчыка Добрушскай папяровай фабрыкі. З гэтага часу імя А. Стульгінскага непарыўна звязана з развіццём гэтага прадпрыемства і пераўтварэннем яго ў адно з буйнейшых і тэхнічна дасканалых не толькі ў Беларусі, але і ў Расійскай імперыі.

Да з'яўлення Стульгінскага тэхнічны стан фабрыкі быў убогім. Драўляныя пабудовы, дзве вадзяныя турбіны, якія залягалі ад узроўню вады, два паравыя катлы — такая была тэхнічная аснашчэнасць завода драўнянай масы, заснаванага ў 1870 годзе ў маёнтку Добруш у Магілёўскай губерні. Пасля ўстаноўкі дзвюх машын пачалася вытворчасць нізкіх гатункаў паперы: абгорткай, цукровай і запалкавай.

Паводле сведчання Стульгінскага, ён заўсёды трымаўся выбранага шляху: "дамагацца поспеху праз змяшэнне кошту вытворчасці, павялічваючы і ўдасканальваючы яе". Устаноўка ў 1895, 1900 і 1907 гадах яшчэ трох машын зрабіла Добрушскую фабрыку лідарам папяровай прамысловасці Расіі. Фабрыка к гэтаму часу сканцэнтравалася на вытворчасці пісьчы і друкарскіх папер усіх нумароў і сярэдніх гатункаў паштовых і газетных. Гатункаў вытворчасць дасягнула ў 1913 годзе 10 тысяч тон на суму 3 мільёны рублёў. Па колькасці рабочых і гадавой вытворчасці яна займала трэцяе месца ў імперыі і была адзінай папяровай фабрыкай Паўночна-Заходняга раёна, дзе працавала больш тысяч чалавек.

Гаворачы пра Добрушскую фабрыку, часта даводзіцца ўпамінаць пра яе прырытэт. Так, у 1889 годзе тут пачала працаваць першая ў Беларусі электрастанцыя. Усяго к 1915 году на фабрыцы дзейнічала 74 электраустаноўкі. Акрамя таго, больш 500 электралампаў асвят-

лялі фабрычныя памяшканні, майстэрні, аптэку, бальніцу, лазню і кватэры адміністрацыі.

Дзякуючы намаганням Стульгінскага, у Добрушы з'явілася адна з першых цэнтральных тэлефонных станцый. Надзейная сувязь злучыла гапоўную кантору фабрыкі і яе аддзяленні, станцыю Добруш, пошту, кватэры дырэктара, яго памочніка і майстроў.

Створаная пры фабрыцы лабараторыя магла кантраляваць усе стадыі вытворчасці і была аснашчана найноўшым айчынным і замежным абсталяваннем. Гэта была практычна першая ў Беларусі і адна з першых у Расіі лабараторыя пры прыватнапрадпрымальніцкіх вытворчасцях.

Папера Добрушскай фабрыкі неаднаразова экспанавалася на міжнародных і айчынных выстаўках, двойчы, у 1882 і 1896 гадах, фабрыка ўдасцівалася вышэйшай узнагароды Усерасійскіх выставак — права адлюстроўваць на сваёй прадукцыі дзяржаўны герб.

Пасляховае вядзенне вытворчай і камерцыйнай дзейнасці не суправаджалася празмерным ростам кіраўніцкага апарату. У 1916 годзе тут было 1 400 рабочых і 45 служачых. Такім чынам, на аднаго прадстаўніка адміністрацыі прыпадаў прыкладна 31 рабочы. Наступная за ёю па гэтаму паказчыку Пензенская папяровая фабрыка мела суадносіны адпаведна 1 да 23.

Несумненную цікавасць выклікае і тое, як аплачвалася праца самога А. Стульгінскага. Ён не меў фіксаванага акладу і атрымліваў 10 працэнтаў ад прыбытку.

Але не толькі пытанні тэхнічнага і тэхналагічнага ўдасканальвання вытворчасці знаходзіліся ў цэнтры ўвагі А. Стульгінскага.

Пры фабрыцы існавалі бальніца і аптэка. Цяжкахворых з навакольных вёсак фабрычны ўрач, які меў у сваім распараджэнні экіпаж, быў абавязаны наведаць кожны дзень. Правам бясплатнай урачэбнай дапамогі і бясплатнымі ляркарствамі карысталіся не толькі фабрычныя рабочыя, але і іх сем'і. Аптэку складалі прадуктаў першай неабходнасці дазваляў рабочым набываць гэтыя тавары на 15-20 працэнтаў танней, чым у яўрэйскіх крамах. Дзейнічала фабрычная ашчадная каса з 5 працэнтамі гадавых. Пяцігадовы стаж на фабрыцы даваў права на атрыманне пры звальненні дапамогі ў суме месячнага заробку, памножанага на колькасць гадоў, прапрацаваных звыш пяцігадовага тэрміну.

Спачатку фабрыка пакрывала палавіну расходаў на навучанне дзяцей рабочых у народным вучылішчы, але пасля будаўніцтва ў 1885 годзе асобнага будынка першых вучняў прыняла фабрычная школа з чатырохгадовым курсам навучання. У Добрушы быў фабрычны хор і духавы аркестр, затое не было ніводнага шынкі.

Найбольш яркім прыкладам актыўнай сацыяльнай палітыкі стала ўстанавленне на Добрушскай фабрыцы, дарэчы, упершыню ў Расійскай імперыі, васьмігадзіннага рабочага дня. Пры гэтым усім рабочым было пакінута тое ж жалаванне, якое яны раней атрымлівалі за 12-гадзінную работу. Ужо праз пяць месяцаў Стульгінскі адзначаў: "Я магу і павінен аддаць поўную справядлівасць, што рабочыя ў вышэйшай ступені сумленна выконваюць прынятыя на сябе абавязальнасці ўзамен

зменшанага рабочага дня. У тэхнічных адносінах работы як якасна, так і колькасна ідуць, калі не лепш, то ва ўсякім выпадку, зусім не горш, чым раней". З гэтага часу ён нястомна прапагандаваў васьмігадзінны рабочы дзень у фабрычна-заводскай вытворчасці, лічычы, што вынікі яго ўвядзення на Добрушскай фабрыцы "даказалі поўную магчымасць праводзіць гэтую рэформу менавіта ў нас у Расіі не толькі без значных ахвяр, але нават, у канчатковым выніку, з узаемнай карысцю як для работаўцы, так і для рабочага".

Напомню, што добрушскі прадпрымальнік амаль на дзесяць гадоў апырэдзіў бальшавікоў, якія прапанавалі праграму з аналагічным патрабаваннем.

У 1905 годзе княгіня І. Паскевіч у памяць аб увядзенні на Добрушскай фабрыцы васьмігадзіннага рабочага дня ахвяравала 10 тысяч рублёў на заснаванне пры пецярбургскім тэхналагічным інстытуце стипендыі імя інжынера-тэхнолага А.І. Стульгінскага. Працэнты з гэтага капіталу складалі памер штогадовай стипендыі. Згодна з палажэннем, яна назначалася "аднаму са студэнтаў інстытута, без адрознення саслоўя і веравызнання". Празвішча стипендыяты называў А. Стульгінскі.

Рабочыя адзначылі гэтую падзею па-свойму, паставішы на свае сродкі ў зале пакамеры ікону з нягаснай лампадаю.

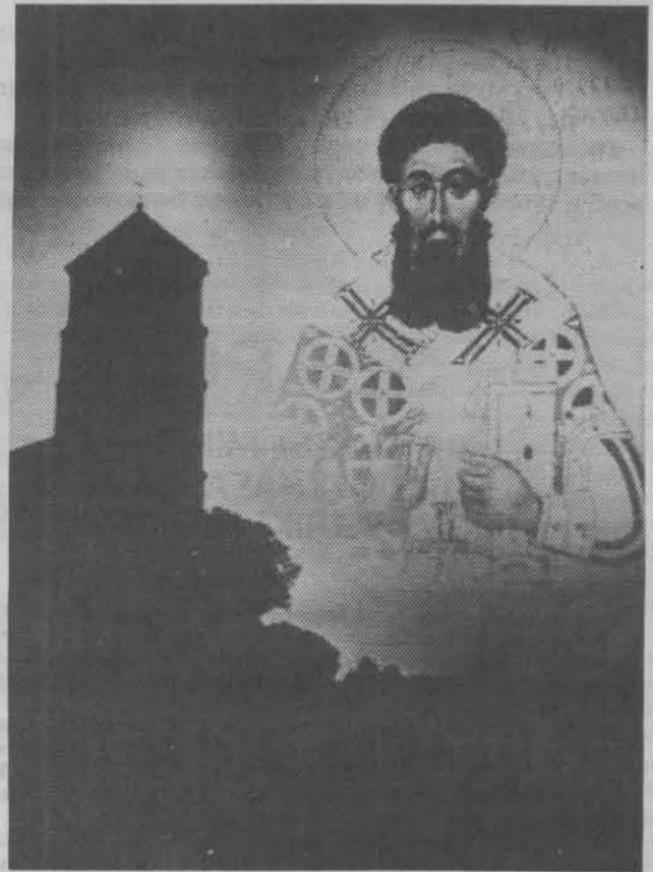
Цэнтрам навукова-тэхнічнай думкі дарэвалюцыйнай Расіі былі таварыствы, старэйшым і буйнейшым з якіх з'яўлялася Рускае тэхнічнае таварыства. А. Стульгінскі прымаў самы актыўны ўдзел у яго дзейнасці. Акрамя таго, ён быў пажыццёвым членам Таварыства тэхнолагаў. Артыкулы А. Стульгінскага публікаваліся ў айчынных і замежных тэхнічных часопісах.

З імем Стульгінскага таксама звязана стварэнне ў 1901 годзе Саюза папяровых фабрыкантаў у Расіі. Яго аўтарытэт быў такім высокім, што ён стаў першым старшынёй савета арганізацыі і на працягу ўсяго свайго жыцця пастаянна перавыбіраўся на гэтую пасаду.

Антон Стульгінскі памёр 7 мая 1915 года. Кіраўніцтва фабрыкай перайшло да яго сына Генрыха Антонавіча. Паводле сведчання добрушскіх старажылаў, пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі сям'я Стульгінскіх выехала ў Польшчу.

Безумоўна, А. Стульгінскі не быў тыповай фігурай прадпрымальніка свайго часу. Бо, напрыклад, у Віленскай губерні, паводле даных гапоўнага фабрычнага інспектара І. Вульфэрта, толькі 8-9 працэнтаў загадчыкаў прамысловых устаноў мелі вышэйшую ці сярэднюю адукацыю. Аднак жыццё А. Стульгінскага, буйнога ідэянера, вынаходніка, арганізатара вытворчасці і грамадскага дзеяча, сведчыць аб нараджэнні невядомай раней тэндэнцыі ў эканоміцы і навукова-тэхнічнай культуры. Стульгінскі — прадстаўнік новай сацыяльнай групы менеджэраў, у чьёй дзейнасці ярка праявіліся рысы цывілізацыйнай ролі бізнесу, "капіталізму з чалавечым тварам".

А. КІШТЫМАЎ,
навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі АН Беларусі.

ДА ВЫТОКАЎ ДУХОЎНАСЦІ

АДРАДЖАЮЧЫ ІДЭІ ФІЛОСАФА

Ідэі святога Рыгора Паламы — візантыйскага багаслова і філосафа, які развіваў праваслаўнае вучэнне аб творчай прыродзе чалавека, — пачалі ажыццяўляцца ў беларускім гарадку Заслаўі. Тут, у адным са старажытнейшых цэнтраў хрысціянскай культуры, адкрыты каледж, што носіць імя вялікага падзвіжніка.

Выхаванцы новай навучальнай установы будуць атрымліваць веды па рэлігійнай філасофіі, багаслоўю, хрысціянскаму мастацтву Візантыі, Старажытнай Русі і Беларусі. Яны будуць спецыялізавацца і ў галіне псіхалагічнай каардынацыі, вучыцца аказваць спецыяльную дапамогу дзецям і падлеткам, якія знаходзяцца ў экстрэмальных сітуацыях. Навучэнцы будуць таксама спасцігаць сучасныя і класічныя мовы.

У сваёй асветніцкай дзейнасці каледж ставіць мэтай злучыць хрысціянскія традыцыі і сучасную культуру. Такая праграма адпавядае структурным мэтам і духу Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта, у структуру якога ён уваходзіць.

Паступаць у новую навучальную ўстанову можна пасля дзевятага класа. Залічваюцца ж сюды штогод будзе не больш сарака чалавек. Гэта дазволіць весці гібкую адукацыйную палітыку, уводзіць новыя, яшчэ не апрабаваныя спецыяльнасці, такія, напрыклад, як хрысціянская культура, псіхалогія і сацыяльная работа і іншыя.

НА ЗДЫМКАХ: ідэі Рыгора ПАЛАМЫ адраджаюцца ў старажытным Заслаўі; першыя студэнты каледжа.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

Рэдакцыя "Голас Радзімы" атрымала ліст ад старшыні Беларускага цэнтральнага камітэта ў Вікторыі (Аўстралія) сп. Паўла Гуза з просьбай апублікаваць у нашай газеце "Зварот да Рады Міністраў і Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь".

Робім гэта з вялікім задавальненнем, мяркуючы, што думка нашых далёкіх суайчыннікаў знойдзе водгук не толькі ў вышэйшых асоб дзяржавы, але і ў шырокіх колах беларускай грамадскасці.

ЗВАРОТ ДА РАДЫ МІНІСТРАЎ І ВЯРХОЎНАГА САВЕТУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Шаноўныя гаспадары.

На працягу амаль паўстагоддзя беларуская нацыянальна-сведомая эміграцыя з непахіснай верай у лепшую будучыню вольнай Беларускай рэспублікі шанавала і перахоўвала нацыянальныя гістарычныя і культурныя традыцыі.

Праз увесь час жыцця на чужыне беларуская грамадскасць не страціла пачуцця сваёй аднасьці са шматпакутным беларускім народам і з гонарам несла ў шырокі свет інфармацыю пра барацьбу беларускага народу за права быць роўнымі паміж роўнымі ў сусветнай сям'і народаў.

Нашы бел-чырвона-белыя сыягі з гонарам шугалі на міжнародных канферэнцыях і з'ездах, на маладзёжных і скаўцкіх сустрэчах, на спартыўных спаборніцтвах, на публічных дэманстрацыях і на беларускіх нацыянальных урачыстасцях.

З асабліва вялікай пашанай мы адносіліся і адносімся да гістарычнага сымбалу нашай слаўнай мінуўшчыны і самабытнасці, да нашага гербу "Пагоня". Нашыя далёкія гераічныя продкі пакінулі нам "Пагоню" ў спадчыну, з пэўнымі гэральдычнымі формамі і прыкметамі, як пуцяводную паходню ў будучыню.

Гэты старажытны сьвяты сымбаль нашай незалежнасці ніхто не мае права ні скажаць, ні пераіначваць, ні падмяняць.

Пагэтану мы ўстрыжаны тым, што сучасны ўрад Рэспублікі Беларусь ужывае як герб Рэспублікі Беларусь выяву коньніц з Латарынгскім крыжам на шчыту, а гэта ні ў якім разе не "Пагоня". Сапраўдная старажытная "Пагоня" мае на шчыту Ярылаў Крыж, ці, як яго часам называюць, "двакрыжжа" з шасьцю роўнымі канцамі.

Нас дзівіць і непакоіць: што мае супольнага з нашай "Пагоняй" сымболіка далёкай ад Беларусі як культурна, так і гістарычна Латарынгія? Нідзе і ніколі гэты Латарынгскі крыж не красавалася на шчытах "Пагоні", ні Вялікага Княства Літоўскага, ні на "Пагонях" старажытных гербоў шматлікіх гарадоў Беларусі. Падобны да Латарынгскага крыж існуе ў сымбале Сьвятой Славакіі, таксама крыж Сьвятой Ефрасіныі Полацкай вельмі падобны да Латарынгскага крыжа, але не зусім такі. Аднак справа не ў гэтым, а ў тым, што ні Латарынгія, ні Славакія, ні Ефрасіныя Полацкая, ні тым болей князь Ягайла не мелі ніякага дачынення да гэральдычнага фарманьня "Пагоні".

Пагэтану мы, прадстаўнікі Беларускага замежжа, звяртаемся да вас, шаноўныя гаспадары з Рады Міністраў і Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь, з заклікам: неадкладна перагледзець гэтую справу і выправіць закраўшуюся недарэчную памылку дзеля захавання нацыянальнага гонару і гістарычнай спадчыны. Хопіць таго, што нашы суседзі з усіх бакоў абкрадаць самі сябе!

На заканьчэньне трэба дадаць, што мы абсалютна ўпэўнены, што кожны нацыянальна сьведомы беларус, незалежна ад свайго месца жыхарства, зьдзіўлены і заклапочаны гэтым незразумелым і недарэчным падыходам да нацыянальнай сымболікі.

Выказваем вам падзяку загадзе за пазытыўнае вырашэньне гэтага пытаньня!

Не забывайцеся, што воляй лёсу на вас узложана велізарная адказнасьць перад Гісторыяй Беларускай Нацыі!

Жыве Беларусь!

<p>З. Шыгал Палк. Ул. Шыгал За Беларускай Вывольнай Фронт.</p> <p>П. Гуз За Беларускай Цэнтральнай Камітэтам у Вікторыі.</p> <p>А. Шыгал Полк. Ул. Шыгал За Беларускай Вывольнай Фронт.</p> <p>Р. Шыгал За Беларускай Цэнтральнай Камітэтам у Вікторыі.</p>	<p>А. Груша За Беларускай Вывольнай Фронт.</p> <p>А. Шыгал Полк. Ул. Шыгал За Беларускай Вывольнай Фронт.</p> <p>А. Шыгал Полк. Ул. Шыгал За Беларускай Вывольнай Фронт.</p> <p>А. Шыгал Полк. Ул. Шыгал За Беларускай Вывольнай Фронт.</p>
---	---

Зацьверджана аднагалосна прысутнымі на ўрачыстай акадэміі, прысьвечанай 72-м угодкам Слуцкага паўстаньня, у Мэльбурне, Аўстралія, дня 29 лістапада 1992 года.

(Працяг. Пачатак на 1-й стар.)

Пасяленне сочень тысяч карэнных жыхароў Беларусі ў політэнічным асяроддзі, адарванасць ад роднага краю, уплыў рускай праваслаўнай царквы паскаралі іх асіміляцыю. Але ў параўнанні з заходняй дзясярай на бытавым узроўні тут праяўлялася большая ўстойлівасць у захаванні роднай мовы, звычаяў, традыцый, сваёй этнічнай адметнасці (у адзінні, забудове, вядзенні гаспадаркі і інш.).

Першая сусветная вайна, рэвалюцыя 1917 года ў Расіі, нямецкая, а затым польская акупацыя Беларусі выклікалі значны адток насельніцтва на ўсход дзяржавы, абумовілі новую хвалю выезду ў замежныя краіны і спынілі рээміграцыю адтуль.

Афіцыйная палітыка савецкай улады вызначыла ў многім асаблівасці беларускай эміграцыі, яе характар і памеры, адносіны да новай улады і стан нацыянальнай свядомасці імігрантаў.

Па-першае, гэтая палітыка характарызаваўся адмаўленнем грамадзянам у натуральным, законам гарантаным праве выбіраць сабе месца пражывання, адсутнасцю прававага рэгулявання эміграцыі (толькі ў маі 1991 года Вярхоўны Савет СССР нарэшце прыняў закон аб выездзе і вяртанні ў краіну, але ўжо не паспеў увесці яго ў дзеянне). Так, усе гады савецкай улады выключалася магчы-

ПЕРАД ФОРУМАМ БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

БАЦЬКАЎШЧЫНА І ДЫЯСПАРА: ЗВАЛЮЧЫЯ ЎЗАЕМААДНОСІН І СУЧАСНЫЯ ПРАБЛЕМЫ

масьць натуральнай эміграцыі, і гэтым тлумачыцца выбуховасць хваляў, звязаных, найперш, з экстрэмальнымі ўнутранымі і знешнімі ўмовамі (рэвалюцыя, вайны). Калі ў 20-я гады яшчэ наглядлася эміграцыя для ўз'яднання сям'і, то ў 30-я — пэмкненне жыць стала за граніцай успрымалася талітарнай сістэмай як варожасць да новага ладу жыцця. Пасля другой сусветнай вайны адной з праяў адмаўлення ў праве выбіраць месца пражывання стала абавязкова і нават прымуова рэпатрыяцыя ваеннапалонных і гвалтоўна вывезеных на працу ў Германію. Апошнія дзесяцігоддзі афіцыйная ідэалогія сцвярджала, што савецкая ўлада выкараніла сацыяльна-эканамічныя, палітычныя і іншыя падставы для эміграцыі. Заходняя дзясяра ў гэты час папулялася толькі за кошт так званай "загсавай эміграцыі" — выезду беларусаў у сувязі з замужжам, а таксама ўз'яднаннем сямей.

Прымуова спыненнем працэсу эміграцыі парушаліся правы чалавека, міжнародна-правовыя нормы і акты, у тым ліку і падпісаныя БССР. Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах рэспубліка падпісала ў 1968 годзе, ратыфікавала толькі ў 1973-м, але і да гэтага часу парушаецца яго артыкул аб праве на свабоду перамяшчэння (гэты пакт набыў сілу для БССР з 1976 года).

Па-другое, нацыянальная палітыка і адносіны новай улады да Беларускай дзяржаўнасці, нацыянальнага развіцця выклікалі першую палітычную эміграцыю пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі (Рада ўрада, вайсковыя фарміраванні БНР, кіраўніцтва партыі беларускіх эсэраў і інш.) і вялікую яе плынь пасля другой сусветнай вайны (БЦР, іншыя беларускія арганізацыі, установы і ваенныя фарміраванні, створаныя на акупіраванай неміцамі тэрыторыі, частка інтэлігенцыі, святароў). У асяроддзі апошняй было нямаля людзей, якія, па словах Ларысы Геніюш, "з болем ад'язджалі ў свет і толькі таму, што бесперспектыўнасць беларускай нацыянальнай працы пры Саветах была ім ведамай даўно".

Важкімі аргументамі для такіх высноў была занядбанасць нацыянальных праблем, вынічэнне нацыянальнай інтэлігенцыі ў ходзе палітычных рэпрэсій 30-х гадоў.

Па-трэцяе, савецкая дзяржаўная палітыка спрыяла рассяванню беларускага этнасу па абсягах Саюза. Рознымі сродкамі стымулявалася, заахвочвалася дынамічная міграцыя ў іншазначныя рэгіёны краіны (праз арганізаваную вярбоўку працоўных, грамадскія заклікі на новабудуўлі, асваенне цалінных зямель, прыродных рэсурсаў Сібіры і Поўначы). Дарэчы, была яна не заўсёды добраахвотная, як, прыкладам, прымуовавыя высяленні падчас калектывізацыі і палітычных рэпрэсій 30-х гадоў, дэпартацыі 1939—1940 гадоў з заходняй часткі Беларусі, планаванае размеркаванне выпускнікоў ВУН і інш.

Магутныя міграцыйныя патокі, абумоўлены найперш неапраўдана доўгім экстрэмным развіццём эканомікі СССР, непрыдатнасцю сістэмы да інтэнсіўных метадаў гаспадарання прывялі да пражывання мільёнаў людзей за межамі свайго этнасу, сур'ёзных дэфармацый у нацыянальным складзе шэра-

гу рэспублік і рэгіёнаў. Гэта, дарэчы, у цэлым адпавядала дзяржаўнай палітыцы збліжэння і зліцця нацый, а практычныя дзеянні па яе рэалізацыі вялі да уніфікацыі культурнага, духоўнага жыцця, вынічэння нацыянальна-адметнага ва ўсіх сферах жыцця дзейнасці народаў.

З 1959 па 1989 год колькасць беларусаў усходняй дзясяры (на абшарах Саюза) павялічылася з 17,6 да 21 працэнта і ахоплівала напрыканцы 80-х гадоў 2 мільёны 131 тысяч чалавек. На гэты час кожны пяты беларус у краіне пражываў за межамі Бацькаўшчыны. Гэта стала адной з прычын змяншэння долі карэннага насельніцтва ў складзе жыхароў Беларусі — за 30 год на 3,2 працэнта. Партыйна-дзяржаўнае кіраўніцтва рэспублікі не аказвала ніякай падтрымкі суродзічам у іншазначных рэгіёнах Саюза ў выяўленні і задавальненні нацыянальна-культурных патрэб. Кампактныя асяродкі беларусаў не мелі сваіх суполак, таварыстваў, школ на роднай мове, друку. Пакаленні суродзічаў аказаліся адлучанымі ад свайго народа, яго гістарычна-культурнай спадчыны.

Палітыка савецкай улады, кіраўніцтва БССР у дачыненні да заходняй дзясяры вызначалася найперш ідэалагічнымі, палітычнымі матывамі — зарыентаванасцю на сусветную рэвалюцыю (пэмкненні да экспарту якой у розных формах былі характэрнымі амаль

што да апошніх год), на пашырэнне камуністычных ідэй, лаяльнасці да савецкага ладу, "сацыялістычнай" сістэмы.

Савецкія партыйна-дзяржаўныя органы менш за ўсё дбалі аб нацыянальна-культурным жыцці замежных суродзічаў, а сувязі з імі разгаліналіся пераважна як сродак у ідэалагічнай барацьбе. Такая палітыка сфарміравалася ў першыя паслярэвалюцыйныя гады і найбольш дакладна сфармулявана ў тэзісах ЦК КП(б)Б "Белорусское движение за кордоном" ад 16 кастрычніка 1925 года. Гэтая пастанова раскрывае сутнасць савецкай партыйна-дзяржаўнай палітыкі, якая праводзілася ў адносінах да эміграцыі амаль што да канца 80-х гадоў. У ёй прызнавалася неабходным з улікам прысутнасці значнай працоўнай эміграцыі ў Паўночнай Амерыцы наладжванне з ёю кантакта і "ажыццяўленне свайго кіраўніцтва праз мясцовую кампартыю і спецыяльна пасланных работнікаў". Адносна палітычнай эміграцыі вызначаліся меры: па пашырэнню ў яе асяроддзі савецкага ўплыву, прыцягненню да супрацоўніцтва асобных груп і лідэраў. Была паставлена задача "працягваць работу на разлажанню і драбленню Беларускай эміграцыі, ні ў якім разе не дапускаць стварэння якіх бы то ні было беларускіх аб'яднанняў", бо гэта "затэрмізіць развіццё Беларускага руху савецкай арыентацыі".

Гэтыя высілки далі пэўныя вынікі, але найбольш істотна на пазіцыі тагачаснай палітычнай эміграцыі паўплывалі працэсы беларусізацыі, паспяховыя крокі па адраджэнню нацыянальнай культуры, ажыццяўленню палітыкі НЭПа. Таксама, як і прынятае ў ліпені 1923 года рашэнне Прэзідыума ЦВК СССР і БССР аб амністыі, якая ахоплівала не толькі сялян і "паходзячых з працоўнага асяроддзя" ўдзельнікаў антысавецкіх фарміраванняў 1918—1920 гадоў, але і беларускіх палітычных і культурных дзеячаў, членаў урада БНР і розных палітычных партыяў. Пры ўмове лаяльных адносін да савецкай улады гарантаваліся палітычныя правы і свабоды тым, хто жадаў вярнуцца ў БССР. З улікам усіх гэтых абставін частка ўрада БНР на чале з А. Цвікевічам пайшла на перамовы з адпаведнымі органамі Савецкай Беларусі аб роспуску гэтага ўрада. ЦК КП(б)Б у сваёй пастанове ад 14 жніўня 1925 года прызнаў магчымым правядзенне з гэтай мэтай канферэнцыі ў Берліне пры выкананні шэрагу ўмоў: папярэдняй, яшчэ да канферэнцыі, перадачы паўнамоцтваў БНР ураду БССР у форме дэкларацыі; прызнанні Мінска адзіным культурным і палітычным цэнтрам, на які павінен арыентавацца беларускі рух за мяжой; адмовы ад арыентацыі на Літву. Берлінская канферэнцыя (кастрычнік 1925 года) прыняла ўсе ўмовы, і некаторыя вядомыя на эміграцыі лідэры вярнуліся ў Мінск. Гэта раскол быў адной з прычын затухання палітычнай дзейнасці Беларускай эміграцыі, якая ў далейшым не змагла пераадолець рознагалосці, супярэчнасці паміж рознымі групамі і плынямі.

Галіна СЯРГЕЕВА.

(Заканчэнне будзе).

АГУЛЬНАПРЫЗНАНА, што ні адна нацыя не ў стане дасягнуць незалежнасці без стварэння ўласных узброеных сіл. Гэтая думка правільная ў дачыненні да сённяшніх падзей, тым больш слушнай яна з’яўляецца ў адносінах да таго суролага, пераломнага часу, калі ў крывавай змаганні адраджала сваю незалежнасць Польшча і на шлях самастойнага развіцця імкнулася стаць Беларусь. Добра разумеючы гэту ісціну, беларускія палітыкі на працягу 1917–1920 гадоў неаднаразова спрабавалі арганізаваць нацыянальную збройную сілу. Адна з такіх спроб звязана з дзейнасцю Беларускай вайсковай камісіі (1919–1921 гады).

Беларуская вайсковая камісія ўяўляла сабой орган па фарміраванні беларускіх узброеных адзінак у Войску Польскім. Прынцыповая дамоўленасць пра стварэнне такога органа была дасягнута 28 ліпеня 1919 года на сустрэчы ў Варшаве Начальніка Польскай дзяржавы Юзефа Пілсудскага з дэлегацыяй Цэнтральнай Беларускай рады Віленшчыны і Гродзеншчыны на чале з Браніславам Тарашкевічам. Дэлегаты, спасылаючыся на вядомую адозву польскага лідэра ад 22 красавіка 1919 года “Да жыхароў былога Вялікага Княства Літоўскага”, звярнуліся да яго з просьбай падтрымаць намаганні беларускіх адраджэнцкіх колаў па стварэнню нацыянальнага войска як найважнейшага гаванта будучай дзяржаўнай незалежнасці Беларусі. У пададзенай Ю.Пілсудскаму дэкларацыі і была выказана ідэя аб стварэнні Беларускай вайсковай камісіі. Персанальны склад камісіі меркавала вылучыць Цэнтральная Беларускай рада Віленшчыны і Гродзеншчыны, а дзейнічаць камісія мелася пры Галоўным камандаванні Войска Польскага. Прапаноўвалася надаць камісіі права падбіраць кандыдатуры на пасаду камандуючага беларускім войскам і іншыя афіцэрскія пасады (канчатковае зацвярджэнне іх пакідалася за польскім галоўнакамандаваннем). Абавязкам камісіі павінна было стаць “нацыянальнае гадаванне войска” (выхаванне ў афіцэраў і салдат адданасці справе Беларускага Адраджэння), устаўленне вайсковай формы і распрацоўка статуэтаў. На думку дэлегацыі, беларускае войска магло ваяваць у складзе польскай арміі толькі на беларускім фронце і не магло быць выведзена з тэрыторыі Беларусі. Як паведамлялі газеты, Ю.Пілсудскі станоўча ўспрыняў прапановы беларускіх дзеячаў, запэўніў, што будзе цвёрда прытрымлівацца праграмы, сфармуляванай у адозве да народаў былога Вялікага Княства Літоўскага і паабяцаў неадкладна аддаць вайсковым уладам загад пачаць у кантакце з Цэнтральнай Беларускай радай Віленшчыны і Гродзеншчыны арганізацыю беларускай збройнай сілы. Адрозу ж пасля вяртання дэлегацыі з Варшавы, 2 жніўня 1919 года, Рада на сваім пасяджэнні ўтварае такую камісію. Аднак ва ўмовах наступлення польскай арміі на ўсход летам-восенню 1919 года чакаемы загад Ю.Пілсудскага аб фарміраванні беларускага войска затрымаўся на некалькі месяцаў. Камісія, некалькі разоў змяніўшы на працягу гэтага часу свой персанальны склад, не мела афіцыйнага статусу. Нарэшце, пасля серыі сустрэч старшыні камісіі П.Алексюка і іншых беларускіх дзеячаў з высокімі асобамі ў польскім кіраўніцтве, 22 кастрычніка 1919 года адпаведны за-

гад быў падпісаны. Ім прадугледжвалася пачаць фарміраванне на добраахвотнай аснове беларускіх аддзелаў (напачатку 2 батальёнаў пяхоты – “strzelcow białoruskich”) у польскім войску і зацвярджалася Беларускай вайсковай камісіі ў наступным складзе: Павел Аляксюк (старшыня), Антон Аўсянік, Аляксандр Прушынскі (паэт Алякс Гарун), Давыд Якубоўскі, Францішак Кушаль, Андрэй Якубецкі, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Юстын Мурашка. Камандуючым беларускага войска прызначаўся

дыдатаў у беларускае войска. Афіцыйна былі аб’яўлены наступныя патрабаванні да кандыдатаў: прыналежнасць да беларускай нацыі, адпаведны ўзрост (для афіцэраў – да 45 гадоў, для салдат – да 40), веданне афіцэрамі беларускай мовы, прыхільнасць да ідэі незалежнасці Беларусі, пацверджаная рэкамендацыямі двух вядомых дзеячаў нацыянальнага руху. Але існавала яшчэ сакрэтная інструкцыя за подпісам старшыні кваліфікацыйнай падкамісіі А.Якубецкага, які ставіў у

жоўскага ад 16 сакавіка 1920 года было аб’яўлена, што Беларускай вайсковай камісіі праз свае органы ўдзелу ў вярбоўцы і адборы добраахвотнікаў у беларускія аддзелы не прымае. У наступным месяцы палітычны інспектар Мінскай акругі Фастовіч-Загорскі пад грыфам “Scisle poufnie” (“строга сакрэтна”) разаслаў павятовым старстам цыркуляр, якім абавязваў іх пільна сачыць, каб змісары розных беларускіх арганізацый, што ўсё часцей курсіруюць па паветах, абмя-

валася і ў польскіх уладах, і ў бальшавіках. Часта жыхары вёсак і мястэчак распытвалі, дзе можна дастаць беларускія газеты і часопісы, прасілі прыслаць настаўніка для сваіх дзяцей. Аднак у некаторых месцах выказвалі сумненні, гаварылі, што “беларускае правіцельства – неафіцыйнае”, прад’яўлялі прэтэнзіі, “чаму няма міністэрства ніякага і чаму па гмінах правяць польскія войты і жандары, чаму беларусы не робяць сваіх камітэтаў валасных і чаму пазваляюць палякам рабіць у сялян рэзвізію”. У цэлым людзі з разуменнем ставіліся да справы Беларускага войска, але на канкрэтныя прапановы запісацца добраахвотнікамі звычайна ўхіляліся ад прамога адказу, абяцалі “падумаць”. Некаторыя раілі правесці прымусовую мабілізацыю, бо пры добраахвотным прыняцце набору цяжка разлічваць на поспех. І сапраўды, агенты дакладвалі, што звычайна ўдавалася завербаваць адзінкі, у лепшым выпадку – дзесяткі чалавек. З рапартаў бачна таксама, што на Гродзеншчыне, як і раней на Міншчыне, органы ўлады не спрыялі беларускім вярбовачным агентам, часам нават затрымлівалі іх, ставілі пад сумненне само існаванне Беларускай вайсковай камісіі. Вартым увагі штырох дапаўняе агульную карціну агент В.Курбека, які вёў працу ў Верцялішскай і Жыдаўлянскай валасцях Гродзенскага павета. У сваім рапарце ад 20 лістапада 1920 года ён паведамляў: “Шмат шкодзяць вярбоўцы агенты Балаховіча, якіх вельмі шмат раз’язджае па ўсходняй частцы Гродзенскага павета. Яны вельмі поўка арыентуюцца: дзе сяляне неасведомленыя (як, напрыклад, было ў вёсцы Курнікі), гавораць аб “единой и неделимой” (Расіі. – С.Р.), а дзе больш-менш свядомыя – аб незалежнай Беларусі”.

Лепей ішлі справы з падрыхтоўкай беларускіх афіцэраў. На пачатку лістапада 1920 года, як паведамляла газета “Наша ніва” (1920, 12 лістапада), у афіцэрскай школе ў Варшаве скончылі навуку 27 свядомых беларусаў, выдзеленых у школе ў асобную групу. 60 былых афіцэраў расійскай арміі, беларусаў па нацыянальнасці, прайшлі спецыяльныя інструктарскія курсы. У Лодзі 80 беларусаў скончылі падафіцэрскае школу.

Але тым часам у Рызе пачаліся мірныя перагаворы паміж Польшчай – з аднаго боку і Савецкай Расіяй і УССР – з другога. Падпісанне перамір’я, а затым Рыжскага мірнага дагавора зрабіла неактуальнай для польскага боку арганізацыю беларускіх узброеных фарміраванняў. Беларускай вайсковай камісіі яшчэ некалькі месяцаў існавала ў Лодзі, займаючы пераважна культурна-асветнай працай сярод вайскоўцаў-беларусаў. 15 мая 1921 года рашэннем польскіх улад яна была скасавана.

Такім чынам, нягледзячы на зменлівасць лініі польскіх улад у пытанні стварэння беларускіх узброеных адзінак, негатовнасць шырокіх мас насельніцтва Беларусі, стомленага і абяскоўленага шматгадовымі войнамі, актыўна падтрымаць адпаведныя намаганні сваіх палітыкаў, а таксама празмерна строга селекцыя Беларускай вайсковай камісіі добраахвотнікаў прывялі да няўдачы ў справе арганізацыі ў 1919–1921 гадах беларускіх нацыянальных часцей у польскім войску.

Станіслаў РУДОВЧ.

НЕПРАЧЫТАНЫЯ СТАРОНКІ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

ЧАМУ НЕ СФАРМАВАЛАСЯ БЕЛАРУСКАЕ ВОЙСКА?

прапанаваны камісіяй палкоўнік Г.Канапацкі, які таксама ўвайшоў у яе склад, але падпарадкоўваўся непасрэдна польскім ваенным уладам. Звяртае на сябе ўвагу адна акалічнасць: загад не даваў дакладнага вызначэння кампетэнцыі Беларускай вайсковай камісіі. З інтэрв’ю П.Алексюка газеце “Беларускае жыццё” (1919, 7 лістапада) бачна, што сама камісія брала на сябе абавязкі вербаваць добраахвотнікаў і ажыццяўляць “нацыянальнае гадаванне войска”. У лістападзе 1919 года вайсковая камісія перанесла сваю працу з Вільні ў Мінск, дзе размясцілася ў 20 нумарах гасцініцы “Гарні” (прыкладна на перасячэнні сучаснага проспекта Ф.Скарыны і вул.Камсамольскай). Тут яна ўкамплектавала штат супрацоўнікаў (сярод служачых былі такія вядомыя беларускія дзеячы, як Францішак Умястоўскі, Тодар Вернікоўскі, па некаторых звестках, Змітрок Бядуля і іншыя), удакладніла сваю структуру. Было вылучана некалькі падкамісій: вярбовачна-агітацыйная (узначальваў П.Аляксюк), кваліфікацыйная (А.Якубецкі), статутная (А.Прушынскі), культурна-асветная (С.Рак-Міхайлоўскі) і інш. У Слоніме, дзе прадугледжвалася фарміраваць першыя беларускія батальёны, пачалі рыхтаваць казармы для размяшчэння добраахвотнікаў. Паводле распараджэння віцэ-міністра вайсковых спраў генерала К.Сасноўскага тут меркавалася арганізаваць таксама школу беларускіх падафіцэраў, разлічаную на 100 навучэнцаў, а ў Варшаве пры школе падхарунжых стварыць беларускі ўзвод. Спецыяльна падкрэслівалася, што выкладанне ў названых школах павінна быць пераведзена на беларускую мову, польскай дазвалялася карыстацца толькі да таго часу, пакуль не перакладзены вайсковыя статуты. У паветах Беларускай вайсковай камісіі пачала ствараць свае вярбовачныя бюро. Сярод насельніцтва распаўсюджваліся адозвы з заклікам уступаць у нацыянальнае войска для барацьбы за “волю, свабоду, незалежнасць і непадзельнасць нашай Бацькаўшчыны-Беларусі”. У 1920 годзе выйшаў адзін нумар часопіса “Падарунак беларускаму жаўнеру”.

Рэгістрацыя добраахвотнікаў (афіцэраў, салдат, ваенных чыноўнікаў, урачоў і г.д.) праводзілася ў Мінску, у рэгістрацыйным бюро камісіі. Зарэгістраваныя асобы накіроўваліся ў кваліфікацыйную падкамісію, якая вяла адбор кан-

абавязак сваім падначаленым, у прыватнасці, збіраць звесткі пра жыццё кандыдатаў да вайны, у часе вайны, ва ўсе перыяды рэвалюцыі, высвятляць іх прыналежнасць да той ці іншай палітычнай партыі, “погляды на адраджэнне Бацькаўшчыны і думкі аб спосабе і сістэме ўтварэння Гаспадарства Беларускага”. Кіруючыся такім строгім падыходам, Беларускай вайсковай камісіі за час свайго існавання з 485 афіцэраў і ваенных чыноўнікаў, што падалі заявы, залічыла ў рэзерв толькі 272 чалавек, г.зн. амаль палову жадаючых адхіпіла. Віленская беларуская газета “Незалежная думка” (1920, 8 чэрвеня) з гэтай нагоды іранізавала, што “ў беларускае войска цяжэй папасці, як у рай Магамета”. У гэты ж час камісія спрабавала падпарадкаваць свайму кантролю некаторыя партызанскія атрады на тэрыторыі Беларусі, рабіла захады, каб вызваліць афіцэраў-беларусаў, якія былі ў свой час мабілізаваны ў Чырвоную Армію і трапілі затым у польскі палон.

Нягледзячы на прыкметную актыўнасць камісіі, справа арганізацыі беларускага войска рухалася марудна. 16 лютага 1920 года газета “Беларускае жыццё” паведамляла: “У бліжэйшыя тыдні пачнецца фармаванне двух батальёнаў”. Як бачым, амаль праз 4 месяцы пасля адпаведнага дазволу Пілсудскага да непасрэднага фармавання беларускіх баявых адзінак яшчэ не прыступалі. У чым тут прычыны? Відавочна, шукач іх трэба не толькі ў характары працы самой камісіі (хоць і гэта, безумоўна, мела сур’ёзнае значэнне), але і ў знешніх абставінах, у якіх ёй даводзілася дзейнічаць. На польскай палітычнай арэне існавалі ўплывоваыя сілы, не зацікаўленыя ў набывіцці народамі Беларусі, Украіны і Літвы якой бы там ні было самастойнасці. Перспектыва ўмацавання Беларускай дзяржаўнасці ў выніку стварэння нацыянальнага войска вельмі насцярожвала і тутэйшую спланізаваную шляху, абшарнікаў, якія баяліся страціць свае эканамічныя і палітычныя пазіцыі ў краі. Шырока прадстаўленыя ў органах як цывільнага, так і вайсковага кіравання на Беларусі, гэтыя сілы мелі магчымасць істотна каржкіраваць палітыку польскага ўрада ў беларускім пытанні. Вынікам усяго гэтага было тое, што Беларускай вайсковай камісіі была фактычна адхілена ад удзелу ў фарміраванні беларускіх узброеных адзінак. Распараджэннем таго ж генерала К.Сасно-

жоўваліся толькі нацыянальна-культурнай працай; любыя спробы палітыка-дзяржаўнай прапаганды належала рашуча спыняць. “Асабліва трэба сачыць, – падкрэслівалася ў цыркуляры, – каб гэтыя агенты не праводзілі вярбовачнай агітацыі ў беларускія фарміраванні, бо гэта права належыць выключна Вярбовачнаму інспектарату Цывільнага ўпраўлення (Усходніх зямель. – С.Р.)”. Такім чынам, вярбоўка і адбор добраахвотнікаў у беларускія вайсковыя аддзелы перадаваліся польскай адміністрацыі, якая фактычна байкатавала гэту справу. Добраахвотны прынцып набору таксама не спрыяў яе поспеху. Сітуацыя ўскладнялася пазіцыяй камандуючага беларускімі часцямі палкоўніка Г.Канапацкага. Ён настойліва падкрэпляў сваю незалежнасць ад Беларускай вайсковай камісіі і падпарадкаванасць толькі польскаму камандаванню. У выніку канфлікту на гэтай глебе з П.Алексюком і іншымі членамі камісіі Канапацкі падаў у адстаўку, але новы камандуючы маёр Тунгуз-Завіслак вёў тую ж лінію. Усе гэтыя акалічнасці прычыніліся да таго, што да лета 1920 года пад эгідай камісіі ўдалося скамплектаваць толькі адну беларускую пяхотную роту ў Мінску. Пра яе ўдзел у баявых дзеяннях няма ніякіх звестак. У ліпені 1920 года пры эвакуацыі польскіх войск з Мінска ў сувязі з наступленнем Чырвонай Арміі Беларускай вайсковай камісіі фактычна распалася.

Але на гэтым яе гісторыя не скончылася. Намаганнямі асобных яе членаў у кастрычніку таго ж года камісія была адноўлена ў горадзе Лодзь у новым складзе: Андрэй Якубецкі (старшыня), Францішак Кушаль, Францішак Умястоўскі, Эдмунд Якабіні і Давыд Якубоўскі. Зноў была дазволена вярбоўка добраахвотнікаў у беларускае войска. Ад гэтага перыяду працы камісіі захаваліся надзвычай цікавыя дакументы – рапартаў яе вярбовачных агентаў, якія вялі агітацыю сярод сялян і мястэчкаўцаў Гродзеншчыны. Дакументы даюць уяўленне пра адносіны насельніцтва да ідэі Беларускай дзяржаўнасці і стварэння нацыянальнага войска, а таксама пра перашкоды, якія стаялі на гэтым шляху. Вярбовачныя агенты сведчаць, што людзі, як правіла, сустракалі іх прыхільна, з цікавасцю выслухоўвалі. Адназначнае ўзрастанне папулярнасці лозунга аб незалежнай Беларусі пасля таго, як насельніцтва расчара-

Урыўкі з кнігі вядомага польскага мастацтвазнаўцы і гісторыка культуры Андэя Цеханавецкага “Міхал Казімір Агінскі і яго “сядзіба музаў” у Слоніме”, што ў хуткім часе ўбачыць свет у новай выдавецкай серыі “Свет — пра Беларусь”, хацелася б прапанаваць усім, хто цікавіцца мінуўшчынай роднага краю, яе культурай і мастацтвам.

У прадмове да кнігі, акрэсліваючы яе задуму, А.Цеханавецкі пісаў: “З пажоўклых лістоў архіва паўстае перад намі захапляючы вобраз двара Агінскіх у Слоніме з яго філіяламі ў Седльцах і Целяханах. Яны сведчаць нам, што гэтая сяліба, пра якую, на жаль, да сёння вельмі мала вядома, без сумнення належыць да самых цікавых у Рэчы Паспалітай”. Паказваючы ў аснову даследавання аналіз мастацкага жыцця аднаго з яркіх і самабытных культурных цэнтраў Беларусі — слонімскаму рэзідэнцыю гетмана Агінскага, параўноўваючы яе з іншымі падобнымі культурнымі цэнтрамі ў Беларусі, Рэчы Паспалітай і Заходняй Еўропе ў святле новых дакументаў, расшуканых ім у архівах Агінскага, А.Цеханавецкі пераканаўча сведчыць, што “Палескія Афіны” [музычны палац Агінскага ў Слоніме. — У.С.], якія размяшчаліся нібыта на перыферыі культур-

най Еўропы, узвысіліся да ролі першаступеннага музычнага цэнтра... сталі адным з важнейшых месцаў культурнай дзейнасці часоў Станіслава Аўгуста, якая для сучаснай Беларусі можа служыць падставой для законнай гордасці”.

Аднак А.Цеханавецкі выдатна разумее, што яго кніга, выдадзеная на нямецкай мове (Кельн, 1961 г.), покі яшчэ не знайшла таго чытача, якому была адрасавана, што будзе ў ёй зацікаўлены больш за ўсё. Таму ў час свайго візіту ў Беларусь (1988 г.) ён робіць захады аб перакладзе яе на беларускую мову. Пра разуменне неабходнасці дзавесці кнігу да беларускага чытача, турбуючыся, каб як мага хутчэй расплачаць гэтую справу, А.Цеханавецкі пісаў аўтару гэтых радкоў: “Спадар-калега добра разумее, як я зацікаўлены ў выданні гэтай кнігі: зраблю ўсё, што змагу, каб толькі распачаць з майго благаслаўлення панам працу дзавесці да шчаслівага канца”. Цяпер пажаданні яе аўтара збываюцца. Неўзабаве кніга А.Цеханавецкага ўбачыць свет на палках нашых кнігарняў і стане набыткам таго чытача, якому яна больш трыццаці гадоў таму назад прызначалася.

Уладзімір САКАЛОЎСкі.

СЛОНІМСКІЯ АНСАМБЛІ І ІХ АРТЫСТЫ

Слоніmsкі аркестр і опера карысталіся заслужанай славай ужо ў сучаснікаў (а тым больш у нашчадкаў), як ансамблі самага высокага мастацкага ўзроўню. Найбольш дакладна выказаў гэта, мабыць, Каятан Вянгерскі ў адным са сваіх дасціпных і крыху панегірычных вершаў “Да Агінскага, Вялікага гетмана Літоўскага”.

А.Анджыўскі, які ў 1798 годзе юнаком наведваў пакінуты ўжо Слоніmsкі палац і руіны мясцовых ансамбляў, крыху перабольшваючы (што характэрна для тых, хто ўспамінае блізкае і так беззваротна адышоўшае ў небыццё мінулае, калі яно ўжо страціла ўвесь свой блыск і цяпер наводзіла толькі маркоту), пісаў, што слава Слоніма, пэўна, была большай, чым слава Нясвіжа. “Тут побач з праямай вышэйшай цывілізацыі XVIII стагоддзя надзейна захоўваліся страх перад Богам і звычай мінулых часоў. Слоніms быў калыскай і цэнтрам навукі і прыгожых мастацтваў, духоўным прытулкам прыгнечанага чалавецтва. Музыка Агінскага стваралася выдатнымі майстрамі. Пешка і Руэстм выпеставалі тут свой талент. Ва ўсім адчувалася тут раскоша, арыстакратызм, шчодрасць, але перш за ўсё панавалі памяркоўнасць і вера. Гэта быў незвычайны дом, які да сёння высока цэніцца ў Літве”. Ндаўна І.Бэлза, вядомы рускі музыказнаўца, і Т.Струміла ў прадмове да лістоў М.К.Агінскага адзначылі высокі і па-сапраўднаму еўрапейскі ўзровень мастацкай культуры, што пышна квітнела ў рэзідэнцыі гетмана.

Аднак цяпер неабходна такую агульную ацэнку дапоўніць больш дэталёвым узнаннем гісторыі асобных перыядаў Слоніmsкага аркестра, разгледзець яго асабовы склад, паспрабаваць падаць гісторыю развіцця вакальных ансамбляў, тэатра і балета. Матэрыялы для гэтага даюць у першую чаргу так званыя “Рэстры аплаты”, што захаваліся ў вялікай колькасці. Гэта рэстры ці спісы акладаў музыкантаў, якія працавалі ў Слоніме. У якасці дадатковага матэрыялу можна далучыць рахункі, квітанцыі і іншыя выпадковыя архіўныя матэрыялы.

Першым аркестрам у Слоніме, вядомым на падставе гістарычных крыніц, была музычная трупа з 12 асобаў, арганізаваная пад кіраўніцтвам капельмайстра Майзнера (Майснера). Яе нешматлікі склад і нізкія заробкі (108 злотых у месяц для капельмайстра і па 18 злотых для іншых) былі якраз вынікам працяглай адсутнасці Агінскага ў Слоніме, што яскрава выяўляе назва дакумента, з якога мы чэр-

паем гэтыя звесткі. Пэўна, дзіўным здаецца той факт, што ансамбль усё ж не распускаўся, а ў чаканні на прыезд гетмана працягваў аплывацца з-пад Нясві. У гэты перыяд паміж Агінскім і Станіславам Аўгустам, які на пачатку свайго праўлення імкнуўся стварыць значныя ўласныя аркестр і оперны ансамбль, на падставе агульнай цікавасці да музыкі назіралася пэўнае збліжэнне. Як вядома, фінансавыя цяжкасці прымуслі, аднак, караля адмовіцца ад гэтых планаў. На зваротным шляху з Пецярбурга Аляксандра Агінскага 31.7.1765 года пісала яму з Гродна: “Музыка да Бурмы” (La Tempete) прыбудзе з намі. Я бяру на сябе абавязак пра гэта прыгадаць свайму мужу”. Тут гаворка ідзе, мабыць, пра партытуру адной са шматлікіх операў пад такой назвай, якую кароль хацеў атрымаць у часовае карыстанне.

Пра наступныя гады ў нас няма адпаведных звестак, аднак можна меркаваць, што жыццё гетманскага двара, як ужо вышэй адзначалася, канцэнтравалася тады, галоўным чынам, у Нясвіраве. Нам толькі вядома, што каля 1770 года спектаклі Слоніmsкага тэатра былі пастаўлены на сцэнакарэбллі, што плыву па каналу. У іх, безумоўна, удзельнічаў вялікі аркестр. Аднак нам здаецца сумніўным тое, што ён перажыў гады эміграцыі гетмана, гады эканамічных і фінансавых цяжкасцяў, секвестрацыі і разграблення. Хутчэй за ўсё, можна меркаваць, што на рубяжы 1774—1775 гадоў, пасля вяртання на радзіму, гетман пановаму арганізаваў сваю “сядзібу музаў”. Ва ўсякім выпадку ў 1776 годзе ў Слоніме ўжо быў значны ансамбль, агульнай колькасцю з 53 музыкантаў-спецыялістаў інструментальнай і вакальнай музыкі. Дырыжорам было двое — канцэртмайстар Юзаф Паўлі і капельмайстар Аляксандра Данезі, які праславіўся сваёй пазнейшай дзейнасцю ў Нясвіжы. Гэты ансамбль на працягу двух гадоў заставаўся практычна без істотных зменаў, толькі некалькі асобаў, хутчэй за ўсё спевакі, пакінулі яго. На іх месца 1.11.1777 года былі прыняты Міхалоўская і Плянцоўна. Штомесячны заробак склаў 15 дукатаў (у Паўлі), па 12 (у Данезі, выдатных скрыпачоў Кіпрыяні, Стэфані і некаторых іншых), па 10 і 9 дукатаў (сярод іншых і “квартыялісту” Райскаму) да самага нізкага ў 2 дукаты. Часам ён быў яшчэ ніжэйшым. Спявакі зараблялі, галоўным чынам, ад 3 да 5 дукатаў. Надзвычай высокі ганарар, менавіта 19 дукатаў у месяц, атрымоўваў Франкот, несумненна спявак, магчыма

італьянскі кастрат, якога Ю.Нямцвіч бачыў у Слоніме. Добра плацілі таксама настаўніку італьянскай мовы Нікаліні. Некаторыя артысты, акрамя таго, атрымлівалі яшчэ пэўныя сумы “на стол”, гэта значыць грошы для пакрыцця выдаткаў на харчаванне.

Нацыянальны склад Слоніmsкага ансамбля таксама паказальны. Іншаземцы сустракаліся тут рэдка: да іх складу належалі, галоўным чынам, вядомыя спецыялісты. Гэта былі дырыжоры і інструменталісты (немцы, чэхі) ці спевакі (італьянцы). Значную ж большасць ансамбля складалі мясцовыя людзі. Вядома, набраліся яны часткова з прыгонных ці з кліентаў гетмана, якіх ён аддаваў вучыцца. Аднак сярод іх былі таксама і прафесійныя музыканты, якія раней працавалі ў складзе іншых прыватных ансамбляў у Ружанах ці ў Нясвіжы. У гэтых адносінах найбольш значны абмен, мабыць, існаваў паміж музыкантамі Слоніма і Нясвіжа. Кароль Радзівіл “Пане каханку” пасля Барскай канферэнцыі знаходзіўся ў эміграцыі даўжэй, чым Агінскі, і няма нічога дзіўнага, што ў 1775 годзе часткова расфарміраваны Нясвіжскі аркестр узмацніў Слоніmsкі ансамбль, які хутка адраджаўся. Аднак калі Радзівіл вярнуўся на радзіму, ён зноў пачаў аднаўленне сваёй “сядзібы музаў”. Гэта прывяло да шматлікіх ускладненняў, як, напрыклад, у выпадку з “квартыялістам” Райскім. Апошні многія гады быў у Слоніме і высока цаніўся Агінскім. Калі ж у 1780 годзе Радзівіл запатрабаваў вярнуць Райскага, гетман стараўся схіліць віленскага ваяводу, каб ён змяніў сваё рашэнне, і ў той жа час імкнуўся растлумачыць яму, што страта Райскага прынесла б “шкоду ўсяму аркестру”, бо “гэты чалавек ужо прайшоў тут школу. Іншы, хто прыйдзе на яго месца, вымушаны будзе гадамі практыкавацца, каб набыць такія навыкі ігры, якімі валодаў ён, таму што метады пры дапамозе якога я выяўляю сваю музыку, моцна адрозніваецца ад метадаў усіх іншых аркестраў”. І далей ён сцвярджаў, што праца Райскага ў Слоніме “саздзейнічала б развіццю яго таленту”. Між іншым, усё гэта не змагло пераканаць Радзівіла, і Райскі вымушаны быў вярнуцца ў Нясвіж. Гэтая перапіска не толькі сведчыла пра пераходы артыстаў з аднаго магнэцкага палаца ў другі, яна ў пэўнай ступені цікава яшчэ і тым, што паказвала нам асабістую зацікаўленасць гетмана да свайго аркестра і існаванне ў ім пэўнага напрамку, які ён сам фармаваў.

Анджэй ЦЕХАНАВЕЦКІ.

[Заканчэнне будзе].

БЕЛАРУСЫ БЛІЗКАГА ЗАМЕЖЖА

“РОКАШ” НА КАЗАХСТАНСКОЙ ЗЯМЛІ

Было гэта ўжо даўнавата, а больш дакладна — ў час работы другога з’езду Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Адзін за другім выходзілі за трыбуну прамоўцы, гаварылі аб самым хвалеючым, набалельым: трэба шырэй разгортаць працэс нацыянальнага адраджэння, вяртаць да жыцця родную мову, выходзіць у беларусаў, іх дзяцей пачуццё нацыянальнай годнасці.

Цішыня запанавала ў зале, калі старшынствуючы аб’явіў: “Слова мае падпалкоўнік Станіслаў Суднік, які прыехаў з Казахстана”. Мне і да таго прыходзілася чытаць пра С. Судніка, кіраўніка суполкі ТБМ горада Прыазёрска Джэзказганскай вобласці. А цяпер вось ён — падцягнуты афіцэр выступае перад сваімі аднадумцамі на чысцейшай беларускай мове.

З таго, што гаварыў С. Суднік, найбольш зацікавіла паведамленне аб стварэнні ў горадзе Алма-Аце беларускага культурнага цэнтра. Расказаў ён аб дзейнасці ўзначальваемай ім суполкі, членамі якой з’яўляюцца пераважна вайскоўцы-беларусы. Выказаў падзяку тым, хто прыслаў падручнікі для беларускай нядзельнай школы. А яшчэ сказаў, што суполка нават выдае сваю газету, і ён гатовы ўзяць на сябе клопат выслать экзэмпляр гэтага незвычайнага выдання, калі хто з прысутных пажадае.

У перапынку цяжка было падступіцца да падпалкоўніка. Яго бралі ў “пагон” журналісты, работнікі тэлебачання. Урэшце я выбраў момант і перадаў Судніку лісток паперы з адрасам лагойскай “раёнкі”. Аднак праходзіў час, а адказу на

просьбу не паступала, думалася, няўжо Суднік забыўся на сваё абяцанне. Ды ўсё ж сумненні мае аказаліся дарэмнымі: атрымаў я з Казахстана абяцаны нумар газеты пад крыху дзіўнай назвай — “Рокаш”. Слова гэта, як я высветліў, мае даўняе паходжанне і ўжывалася ў значэнні — магутны ўздым народнага гневу, перад якім не маглі устаць цёмныя, варожыя народу сілы.

Пра што ж паведамляў той нумар газеты? На першай старонцы быў змешчаны зварот культурнага асяродка “Беларусь” г. Алма-Аты да беларусаў свету. Гаворка ішла пра тое, што трэба дастойным чынам адзначыць маючае адбыццё 250-годдзю з дня нараджэння Тадэвуша Касцюкі — сына беларускай зямлі, героя вайны 1776—1782 гадоў за незалежнасць Злучаных Штатаў Амерыкі, нацыянальнага героя Польшчы, ганаровага грамадзяніна Францыі”. Ён заслужыў, гаварылася ў звароце, каб цяперашнія пакаленні гэтых народаў адзначылі юбілей “сына свабоды” адпаведна яго слаўным справам.

З не меншай цікавасцю прачытаў я і астатнія матэрыялы нумара, асабліва заметку “Нядзельная школа. Праца працягваецца”. У горадзе Прыазёрску паспяхова дзейнічае беларуская нядзельная школа. Заняткі ў ёй наведваюць 40 вучняў, створаны тры ўзроставыя групы — з 2 па 9 клас. Дзеці займаюцца з задавальненнем, у малодшай групе друкуюцца “чытаюць па-беларуску без акцэнта”. “Пасля некалькіх гадоў нашай школы, гаворыцца ў той зэмце, у Беларусь вярнуцца дзеці больш нацыянальна свядомыя, чым многія сённяшнія кіраўнікі Рэспублікі Беларусь”.

[Заканчэнне на 8-й стар.].

Усё нязвычайна ў гэтым спектаклі. У ім усяго чатыры дзеючыя асобы: Манекен, Балерына, Кантрабас, Кампазітар. Імя драматурга, які даў жыццё персанажам, мала каму знаёма, акрамя спецыялістаў. П’еса Патрыка Зюскінда ніколі не ставіліся ў былым Саюзе, хаця і ў сябе дома, у Германіі, і наогул ў Заходняй Еўропе ён даўно ўваходзіць у лік прызнаных мэтраў драматургіі.

— “Кантрабас” — спектакль пра чалавека, якому да ўсяго ёсць справа і які за ўсё вельмі моцна перажывае і пакутуе, прапускаючы праз уласнае сэрца, — расказвае рэжысёр Мінскага тэатра-студыі Рьд Таліпаў. — Такім людзям заўсёды жыць намнога складаней, чым і сучаснікам, якія навучыліся прыстасоўвацца да любых абставін.

Акцёр тэатра імя Янкі Купалы, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Віктар Манаеў і народная артыстка рэспублікі, лаўрэат Міжнародных конкурсаў балерына Таццяна Яршова, занятыя ў спектаклі, працуюць у незвычайным паку для нашага тэатра жанры — трагікамедыі псіхааналізу. Гэта першая работа тэатра-студыі Р.Таліпава на беларускай мове.

НА ЗДЫМКУ: Віктар МАНАЕЎ (справа) з рэжысёрам-пастапоўшчыкам спектакля Рьдам ТАЛІПАВІМ.

Фота А.НІКАЛАЕВА.

**[Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.]**

У майго дзедка Міхала Казіміравіча Міцкевіча дзеці раслі, як баравікі ў цянiстым сасняку, што непадалёку ад славутай Альбуці. Пяць братоў і чатыры сястры гукалі на нёманскіх прасцягах. Па словах цёткі Мані, самай малодшай з роду Альбуцкіх (так, на мікалаеўскі лад называлі родзічаў Якуба Коласа), “Міхась радзіўся і гадаваўся на Парэччы сярод дарослых, таму і быў крыху разбэшчаны, бо ўсе яму натуралі і люблілі, асабліва дзядзька Антось, які сцяноу стаяў за пляменніка і браў яго з сабою рыбу лавіць, бярозавы сок “спускаць”, паказваў норы барскоў, гойсаў з ім па лесе...”

Цётка Маня, самая малодшая ў сям’і Міхала, сядзела на лаўцы каля сваёй хаты, якая прымацілася каля маладога сасняку. Ён ужо 92... Гады шаноўныя, але памяць учэпістая, і зрок захаваны, толькі твар збаранаваны, а сама яшчэ рухавая. Яна слухала гаманлівы Нёман, які, як рукою падаць, коціць свае хвалі, падымаючы берагі выпасу-лугу, што цягнуцца ўздоўж ракі. Яе цёмныя вочы неяк па-арлінаму ўглядаліся ўдалачынь, дзе шумяць дубы-волаты Бернявецкага лугу, а там за Кнінамі яе вясна-кальска, радзімы кучок Альбуць, жывыя карані нягаснага памяці і смутку па родных і сэрцу мілых сцяжынках, звонкае журчанне “крынічкі—вузенькае ложка”... Пад глухі, таямнічы пошум маладога лесу я слухаў успаміны.

Міхась і Маня, які самыя малодшыя, трымаліся разам, гулялі вакол хаты пад шатамі дубоў, пакуль малыя былі, часам дзядзька Антось браў іх у лес, вазіў у чоўне аж да Нёмана па быстрачечнай крынічцы. Здаралася, прыносіў вожыка, а то і жывую вавёрку, часцей за ўсё акраец “зайцавага хлеба”, вельмі жадамага і смачнага. Але ж з гадамі мужчынская парода брала сваё: Міхаска круглы, як гарбуз, гойсаў па лесе, свістаў ужо ў чатыры пальцы, знаходзіў птушыныя гнезды, лісныя норы, збіраў добра грыбы, і толькі баравікі. Трымаўся мужчынскай кампаніі. Сябраваў з дзедам Сачком (на мікалаеўскі лад), а так з Дзямідавічам, зайдлым рыбаком, чытаў яму па складах казкі, якія навёз з Нясвіжа брат Кастусь, а дзядзька Антось вучыў здольнага пляменніка першай грамаце. І ў Мікалаеўшчынскай пачатковай школе вучыўся лёгка, без прымусу. Улетку, пасучы каровы на Буданскім лузе, браў з сабою кнігу казак Льва Талстога, уладкоўваўся на тоўстым суку пад зялёнай купчастай шапкай дуба і чытаў запоем. Адночы так зачытаўся, што забыўся пра сук, на якім сядзеў, падхапіўся і кулем паляцеў на зямлю. Сястра Маня насміхалася над братам, прыгаворвала: “Ах, вы, граф Толстой несчастливы!”. За што Міхась не раз цягаў сястру за косы, нават склаў ёй верх:

**Сядзіць Маня на ложцы
пры сцяне,
Косы, як лейцы, цягаць добра
мне.**

Гэтая падзея мела месца, калі Міхась ужо збіраўся паступіць у Нясвіжскую семінарыю і, сапраўды, моцна паважаў вялікага рускага пісьменніка, але ўдлівая Маня не раз выбівала яго з каляны, і тады ганяўся за ёю аж да Кліноў.

Настаўніцкую семінарыю скончыў у 1917 годзе, але мала працаваў у школе. Усчалася грамадзянская вайна, малады Міцкевіч стаяў на раздарожжы, не мог прыняць для сябе рашэнне. Разабрацца ў гэтым вярхале сялянскаму хлопцу было няпроста, ды зайна фактычна не дайшла да глухага Панямоння, хоць сёй-той з мікалаеўцаў удзельнічаў у гэтай бойні на баку бальшавікоў. Калі быць шчырым, не ляжала душа да тых, хто хацеў разрушыць “мир до основания”. Пакутную Беларусь раскалолі на Усходнюю і Заходнюю. У Заходняй засталіся палякі, тут у Смольні жыў дзядзька Міхась, стаў працаваць на зямлі, а яго браты Кастусь, Алесь і сястра Алена — у “Саюзе непа-

рушным”. Пасля смерці маці Ганны (яна жыла пры Юзіку) малодшы брат збудаваў сваю сялібухутар правей Стаўбцоўскай дарогі пры самым сасняку. Меў пару гектараў пуставай зямлі-баравіны і лужок для выпасу хатняй жывёліны. Часта сваю гаспадарку давяраў майму бацьку або сваяку Прускаму, якога НКВД у ноч 1940 года забрала назаўсёды... Тады дзядзька прыехаў на калёсах і забраў стрыечную сястру з дзецьмі да сябе на хутар. Ён, як і дзядзька Антось, не шукаў сабе жонку, хоць сваяцця было, дай Божа. У кожнай дзяўчыне заўважаў якую-небудзь ганьбу: то смяецца многа, толькі палец пакажы, то шмат гаворыць, то моцна сапе носам, то крокі шырокія робіць... Каржакаваты, шыракаплечы, лаба-

польскі жонд. Не мог змірыцца, каб на прасцягах Бацькаўшчыны гаспадарылі фанабэрысты асаднікі, для якіх мужжик непаўнацэнная асоба, бо ён хамцёмны і басотны, галадранец, слугач, парабак “польскаго жондэка на крэсах усходніх”. Яшчэ больш страшнае тварылася за мяжою, у краіне “жалезнай рукі”, дзе гуляў чырвоны тэрор, знішчаў “ворагаў народа”, у лік якіх трапіў родны дзядзька Міхась Язэп Лёсік, Аляксандр Сянькевіч, або Алесь Садовіч, іншыя мікалаеўскія інтэлігенты. Старшыня рабоча-сялянскай грамады Браніслаў Тарашкевіч спаткаў сваю смерць у ГУЛАГу з мікалаеўскім чалавекам па

трапіў на тыя Салаўкі, адкуль рэдка хто вяртаўся дахаты.

Не здрадзіў сваім землякам Міхась Міцкевіч і ў гады фашыскай навалы. Ён зноў працуе ў народнай асвеце. У Мікалаеўшчыне дырэктарам школы становіцца сваяк і сябар Якуба Коласа Ігнат Юр’евіч Міцкевіч, выкладае рускую мову. Усе астатнія прадметы, як у дваццатых гадах, на роднай мове. Дзядзька Міхась быў задаволены, што матчына мова загучала на поўныя грудзі ва ўсіх школах Стаўбцоўшчыны. Праўда, у многіх вёсках заняткі праводзіліся па хатах, партызаны чамусьці школы спалілі. У гады нямецкай акупацыі дзядзька застаецца

ўзросту, даследуе творчасць Якуба Коласа, узяўшы за аснову “Новую зямлю”. Пільна сочыць за перыядычным друкам на Бацькаўшчыне. У шаноўныя гады становіцца глыбока веруючым. Ён быў не толькі рэдактарам газеты “Беларус” у свабодным свеце (пэўны час выдаваў гэтак друкванае слова на свае грошы), але і рэдактарам часопіса “Голас царквы”. Быў сябрам Галоўнай управы БАЗА, апекуном Сабору Святога Кірылы Тураўскага ў Нью-Йорку. Да канца сваіх дзён матэрыяльна дапамагаў царкве. Ягоны пляменнік Алесь, сын сястры Міхаліны, даглядаў дзядзьку, калі ён моцна занядуваў і не падымаўся з пасцелі... Памёр Міхал Міцкевіч 25 кастрычніка 1991 года... Беларуска дзяспара і Бацькаўшчына страцілі вельмі шчырага, чэснага, справядлівага абаронцу нацыянальнай спадчыны, чалавека вялікай душы, які пакінуў глыбокі след у сэрцах тых, хто ведаў яго. Як дзееч беларускай культуры і як пісьменнік, публіцыст, ён заслугоўвае, каб яго дзейнасць была глыбока даследавана і стала даступнай для нашчадкаў усіх беларускіх планет, каб магіла на беларускім могільніку ў Іст-Брансвіку ў штаце Нью-Джэрсі стала вечным помнікам, жывой памяццю для ўсіх, хто шануе і любіць сваю нацыю... Больш за ўсё на свеце ён марыў аб сваёй старонцы, хацеў пачуць шум разгалістых дубоў, гоман хваляў Нёмана, крынічкі “вузенькае ложка”, буслоў, што шпацыруюць па шырокім муроўжымым лузе, успамінаў сваё дзяцінства ў дзівосна-малюўнай Альбуці.

Трэба думаць, псеўданім Антось Галіна Міхала Міцкевіча не выпадковы. Дзядзька Антось быў яго кумір і дарадца, самы блізкі сябар, таму, каб захаваць гэтую святую памяць, ён і назваўся Антосем Галінай, як прадаўжэнне роду Міцкевічаў. Літаратурную дзейнасць А. Галіна пачаў у 1918 годзе. Выступаў у друку з апавяданнямі, фельетонамі, галоўнай тэмай іх было жыццё сялян, семінарыстаў, фарміраванне нацыянальнай свядомасці. На зыходзе свайго жыцця ён пераклаў на беларускую мову Напрыстольнае і Паспалітае Евангелле, якое пачало друкавацца ў Амерыцы... Максім Гарэцкі высока цаніў творчасць Міхала Міцкевіча, ён пісаў: “Вельмі спадзейны і паважны публіцыст”. Мікола Прускі, сваяк дзядзькі Міхася, выдавец часопіса “Беларускі свет” у Амерыцы, прыгадавае: “Дзядзька Міхась і Бацькаўшчына былі нібы параднёнымі... Гэта быў дабрадушны і цудоўны чалавек; вялікі патрыёт і любіў сваю Бацькаўшчыну, як нешта святое”.

Па-ранейшаму растуць купчастыя дубы на Бярэнецкім лузе, Нёман коціць хвалі ўдалачынь. Шамаццяць лістамі старыя ліпы на падворку леснічоўкі. Сюды на паклон да аўтара “Новай зямлі” кожны год прыязджаюць тысячы людзей, каб далучыцца да вялікай духоўнай спадчыны паэта, прайсціся па шляху Коласа, які аздоблены літаратурнымі помнікамі, героямі пазмы. Майстарскія рукі мастакоў таленавіта ўвасобілі неўміручыя вобразы родных і блізкіх мікалаеўцаў. І вельмі горка ўсведамляць, што свой вечны спачын брат Якуба Коласа знайшоў далёка ад роднай зямлі. Але трэба спадзявацца: знойдзецца самабытнаму і спаўнаму выгнанніку роду Міцкевічаў месца для літаратурнага помніка сярод герояў “Новай зямлі”. Міхалава дрэва мусіць мець і апошнюю галіну.

ГАЛІНА ДРЭВА МІЦКЕВІЧАЎ

ДЗЯДЗЬКА МІХАСЬ

сты, з доўгім шырокім носам, са смяшынкай Коласа, ён часам гарчыўся ў гутарцы, любіў пажартаваць, трапіна падбіраючы словы. Гаварыў з прыціскам у голасе, надаваў кожнаму слову асаблівы сэнс. Адбіваючыся ад розных сваяццяў, гаварыў пафіласофску:

— Чалавечына! Адна душа ў боце, другая ў жываце, а трэцяя па свеце ходзіць ды людзей зводзіць, а чацвёртай мне зусім не трэба, пражыві бабылім, як дзядзька Антось.

Дзядзька часта заходзіў зімовымі вечарамі да сястры Юзі, маёй маці, муштравалі сваіх шматлікіх пляменнікаў, даваў “квасу” за правіннасць, асабліва за навуку, бо надаваў адукацыю вялікае значэнне. “Без навукі як бязрукі”, — часта паўтараў ён. На розных сходках сярод маладых дома і ў іншых вёсках вёў прапаганду, каб родная мова не была мачахай для іншых беларусаў, каб не цураліся дзедаўскай спадчыны, ганарыліся сваёй нацыяй, каб “беларускае сонца свяціла і грэла беларусаў...”. Не захацеў настаўнічаць у польскай школе, ламаць сваю мову на “жандовы энзык”. Ён стаў руплівым гаспадаром. Працы не шкадаваў, кожны год збіраў каменні, добра ўгнойваў палеткі. Мікалаеўцы дзівіліся, што на гэтай пустэчы расло жыта ў рост чалавека, асабліва ўдавалася грэчка. Але не заўсёды сам дзядзька займаўся сваёй гаспадаркай, як гаварылася вышэй, яму дапамагалі сваякі. Грамадская справа вымагала шмат часу. Пад панскім гнётам нялёгка было абудзіць мужыка, каб ён разагнуў спіну, заўкаў на поўныя грудзі за вольную Бацькаўшчыну. Калі гаварыць вобразна, Мікалаеўшчына гула. Малодшыя браты і сёстры не забыліся пра настаўніцкі з’езд каля Прыстанні, пра маёўкі ў Кleshчыцах, дзе збіраліся былыя семінарысты, пісалі лістоўкі супроць існуючага ладу, спявалі рэвалюцыйныя песні. Сярод іх быў і малады Кастусь Міцкевіч, якому давялося пакаштаваць “царскага хлеба” ў мінскім астрозе. Хоць мяжа была на замку, але Міхась і яго аднадумцы мелі шмат рознай крамольнай літаратуры. Бальшавікі масіравалі вялі прапаганду, рысавалі райскае жыццё ў Саветах. Дзядзька не зусім давяраў гэтаймоў, тым не менш арганізаваў самадзейны драматычны гурток, дзе ставіў п’есы “Мікітаў папач”, “Збянтэжаны Саўка”, “Пінская шляхта”, “Паўлінка”. Сам браў галоўныя ролі, іграў, як зайдлы артыст, выступаў у друку, высьмейваючы панскія парадкі і

прозвішчу Дзямідовіч. Не адзін дзедзятка хлопцаў уцяклі за мяжу, ратаваліся ад паноў, а бальшавікі амаль усіх упарадкавалі, каб не шукалі лепшай долі. На тым свеце яны былі ўсе роўныя. Сярод тых, хто застаўся ляжаць у вечнай мерзлаце, пляменнік дзядзькі Міхася Алесь Бель. Калі грамадоўцы на пачатку сваёй дзейнасці імпанавалі настрою і духу дзядзькавай душы, то пасля таго, як вярхі гэтай арганізацыі прыкмулі да камуністаў Заходняй Беларусі, брат Коласа абурыўся, бо адраджэнне культурнай і духоўнай спадчыны трапіла ў бальшавіцкія цуглі. З абодвух бакоў — і палякі, і Саветы — пазаб’ялі беларускі народ права людзьмі звацца, адбіралі яго мову, культуру. І ўсё ж прыход Саветаў восенню 1939 года дзядзька Міхась спаткаў з адкрытай душою. Пайшоў працаваць у народную асвету, стаў актыўным прапагандыстам роднага слова. Пад яго непасрэдным кіраўніцтвам арганізаваліся культурмейцы з вучняў старшых класаў, хаты-чытальні. Бацькі селі за парты, дзеці вучылі іх першай грамаце: пісаць, па складах чытаць. Людзі атрымалі надзелы зямлі, сенажаці, паверылі “самаму мудраму і вусатаму”. Наступіла палёгка ў жыцці. Людзі хадзілі ўзрушаныя і ўцешаныя. Вёска сустрэлася з дэпутатам БССР, народным песняром і земляком Якубам Коласам. Савецкая ўлада дапамагла аднавіць вёску, якая згарэла дашчэнту ў 1940 годзе. Тым не менш трывога не пакідала сэрцы аднавяскоўцаў Міхася. Якуб Колас прыехаў не адзін. З ім у скуранках былі ахоўнікі з НКВД. Радня, якая сабралася праз дваццаць гадоў у хаце дзядзькі Міхася, не пагаварыла шчыра са сваім славурым братам, хоць і балела душа распятаць яго пра сваякоў, што жылі там, пра сваіх сыноў і іх сяброў, што ўцяклі ад панскага прыгнёту і ніякіх вестак ад іх не было. Якуб Колас стараўся не дакранацца гэтай тэмы. Толькі таяком даў зразумець Міхасю: тыя, хто ўцеў ад палякаў, сталі “ворагамі народа”, і трэба чакаць бяды тут... Спадзяванні на лепшую долю і захаванне духоўнай памяці зніклі з кожным днём. Хапун, чорная машына, наводзіла жах. Кожны чакаў: каго сягоння? Ахвярамі становіліся сумленныя людзі, руплівыя і дбайныя гаспадары. Выклікалі ў адпаведную ўстанову і дзядзьку Міхася, пагутарылі “по душам” і “далікатна” папярэдзілі, каб маўчаў. Відаць, аўтарытэт Якуба Коласа паспрыяў таму, каб не

самім сабою. Дбае пра нацыянальную культуру, мову і ў той час падтрымлівае сувязь з партызанамі, якіх было шмат у Мікалаеўшчыне. У яго хаце жылі колькі савецкіх палонных, пазней яны становіліся ляснымі мсціўцамі. Пра гэта ўспамінаюць сувязныя Антоцкая, Вязуцава. Карная экспедыцыя праехала міма вёскі, хоць і была важная прычына на расправу з мікалаеўцамі: партызаны з дапамогай паліцыянтаў (двое з іх служылі немцам па заданню партызанскай разведкі) спалілі пастарунак, некалькіх паліцыянтаў узялі ў палон. Інфармацыя ў стаўбцоўскаму камендатуру паступіла назаўтра: вялікая група партызан, што кіравалася ў Налібоцкую пушчу, наткнулася на гэты пастарунак, бо там п’яныя паліцыянты усалі страляніну дзеля забавы... На самай справе ўсё было інакш. Сцэнарый, прадуманы ў Стоўбцах разумнай галавою, праішоў удала.

1944 год стаў паваротным годам у асабістым жыцці дзядзькі Міхася. Ён развітваецца з радзімай назаўсёды... Баючыся рэпрэсій з боку гаспадара вялікага ГУЛАГа і, па словах цёткі Мані, “каб не паўцець на Костуся”, выехаў на Захад. Спачатку прыпыніўся ў Чэхаславакіі. Зарабляючы сабе на хлеб, успомніў навуку дзядзькі Антося, які прышчэпіў здольнаму пляменніку любоў да цяслярскай і бондарскай справы. Пазней эмігрант-уцякач, а калі шчыра — выгнаннік, апынуўся ў Заходняй Германіі. Ён і там не сядзеў склаўшы рукі. Як піша Міхась Тулейка, таксама эмігрант: “Міхась Міцкевіч усё сваё жыццё за межамі Бацькаўшчыны быў дзейны і вельмі ахвярны. Меў немалы пісьменніцкі талент. Быў адным з арганізатараў Беларускага Нацыянальнага камітэта ў Нямеччыне адразу пасля II-й сусветнай вайны...” У Германіі дзядзька жыў у лагерах для перамешчаных асоб, вучыў дзяцей у беларускіх школах, працаваў інспектарам школ, якія дзейнічалі ў лагерах. З 1950 года брат Якуба Коласа пераяджае на пастаяннае жыхарства ў Нью-Йорк. І тут не прыпыняе сваёй актыўнай дзейнасці па адраджэнню матчынай мовы, каб не забываліся беларусы-выгнаннікі і іх дзеці пра гоман родных цянiстых бароў, маці-Радзіму, яе гісторыю і звычаі, каб мелі гонар беларусамі называцца. У Нью-Йорку займаецца навукова-даследчай працай. Піша чытанкі для вучняў малодшага

БЕЛАРУСЫ БЛІЗКАГА ЗАМЕЖЖА

“РОКАШ” НА КАЗАХСТАНСКАЙ ЗЯМЛІ

[Заканчэнне.
Пачатак на 6-й стар.]

Праз некаторы час паштальён зноў прынес дасланае на мой адрас пісьмо з казахстанскага горада Прызёрска. І зноў “Рокаш” быў не менш змястоўны, чым папярэдні. На адным дыханні прачытаў артыкул Алеся Баркоўскага з горада Якуцка пад загалоўкам “Змова беларусаў у Томску”. З артыкула даведаўся аб агрэсіўнай сутнасці войнаў Маскоўскай дзяржавы супраць Вялікага Княства Літоўскага. Аказваецца, у 1647 годзе на Беларусі і Літве жыло 4 мільёны 540 тысяч чалавек, а ў 1667 годзе засталася 2 мільёны 340 тысяч. Многія нашы продкі былі пераселены ў Сібір, дзе з часам асіміляваліся, таму “немагчыма было адрозніць беларуса ад маскоўца”. Прычым, перасяленцы з

нашых земляў, якіх называлі “літвой”, былі больш адукаваныя і культурныя, чым мясцовыя жыхары. Далей у артыкуле расказвалася пра тое, як у 1634 годзе ў Томску запалоненыя “літвіны” дамовіліся ўцячы на радзіму з чужацкай няволі. Але змова была раскрыта, і ўсе яе арганізатары былі схоплены і пасаджаны ў турму. Пасля катаванняў іх судзіў ваяводскі суд, і 12 абвінавачаных у змове былі павешаны.

Наступны нумар газеты прыйшоў пасля працяглага перапынку. Аб прычыне паведамлялася ў кароткім звароце да чытачоў: “Рэдактар знаходзіўся на сесіі, а ў яго адсутнасць газета была забаронена. Але за гэты час не заціхла нацыянальнае жыццё ў Прызёрску. Працягваліся заняткі, і пасляхова завершаны навучальны год у беларускай нядзельнай школе. Беларускія

дзеткі прынялі ўдзел у конкурсе на веданне гісторыі Беларусі, наладжаным культурным асяродкам “Беларусь” г. Алма-Аты і занялі: Максім Суднік 3-е, а Лена Бязрукава — 8-е месцы”.

Тут жа змешчаны вершы Лены Бязрукавай, якая, як сведчыць кароткая прыпіска, ад пяці гадоў жыла за межамі Беларусі, а потым пераехала ў Мінск, скончыла 9 класаў. Хочацца прывесці адзін з вершаў Лены Бязрукавай — “Беларусь”:

Крыштальныя росы ў красуючых травах,
Спеў птушак вясёлы ў зялёных дубравах.
Ружовыя кветкі, каштанаў карункі,
Спрадвечныя маці-прыроды малюнкі.
І поўныя сінню-блакітам нябёсы,

З палямі, барамі з’яднання лёсы.
Духмяныя роднае вёскі адрывы,
Суніцы, чарніцы, брусніцы, ажыны...
Паэтычныя здольнасці дзяўчынкі, несумненна, абудзіліся пад непасрэдным уплывам заснавальніка і аднаго з педагогаў школы, рэдактара “Рокаша” Станіслава Судніка. Ён, аказваецца, сам здольны паэт, выдаў два зборнікі вершаў. У чацвёртым нумары часопіса “Польмя” за мінулы год надрукавана вялікая падборка яго вершаў, прасякнутых ідэямі нацыянальнага патрыятызму. А таму для мяне не было нечаканасцю ўбачыць у апошнім атрыманым мною нумары “Рокаша” /жнівень-верасень 1992 г./ невялікую паэму С. Судніка “Рацібор”. Названа яна па імені

галоўнага героя твора, маладога волата Рацібора, які бясстрашна ўступае ў бой з чужынцамі, што намагаліся запаліць старажытны горад, які стаяў “за лясамі, за барамі на крывіцкай зямлі”.

Калі перачытваю яшчэ раз старонкі газеты, то міжволі лаўлю сябе на думцы: гэта вельмі добра, што ў вайсковым асяроддзі, далёка за межамі нашай вольнай старонкі, ёсць нямала адданных сыноў Бацькаўшчыны, якім “сняцца сны аб Беларусі”. Такія патрыёты, як Станіслаў Суднік, — гарантыя будучыні нашай маладой суверэннай дзяржавы, якая здолее заняць “свой пачэсны пасадак між народамі”.

Віктар НЕСЦЯРОВІЧ,
супрацоўнік лагойскай раённай газеты “Родны край”.

ЗІМОВЫЯ ЗАМАЛЁўКІ

Усю ноч ішоў і ішоў снег. Толькі пад раніцу, відаць, прытаміўся, таму супакоіўся. Стала ціха, нерухома, неба празрыстае. Ясны дзень адкрыў светлыя вочы. Дзе ж уседзіш дома ў такую раніцу.

Я выйшаў за вёску. Лагодны марозік цалаваў шчокі і нос. Наперадзе бела-бялюсенька, аж вочы коле, ні плямкі, ні кропкі, ні слядка. Пайшоў па цаліку, за мною заставаліся сляды ад утаптанага снегу. Ён пабяліў і лес. Пад белым густым покрывам схавалася чаруючая зеляніна ялін і хваін. Каля лесу, дзе была дарога, ужо хтосьці паспеў пракласці адзінокі санны след.

Няведама адкуль над галавою з крыкам закружыліся два гракі. “Чаго яны крычаць! — падумаў. — А, вось чаго: “Прэч адсюль, — крычаць мне”.

Толькі я адышоўся, яны селі на дарогу, падскокам падбеглі да чорных галак і заўзята пачалі дзяўбіць.

“Не часта бывае такая каштоўная знаходка ў снежную пару”, — падумаў.

Я перакананы: хоць людзі і занятыя, але кожнаму трэба пабываць у лесе ва ўсе поры года, нават зімою, каб паназіраць, як спяць дрэвы — і ніякага ў іх клопату.

Зайшоўшы ў лес, пастой у цішы і пабачыш незабыўныя малюнкі: на бярэзіне чамусьці затрымаўся адзінокі лісток, на ялінах багатыя гірлянды шышак, арэшына ўжо гадуе завушніцы, пачуеш стук дзятла або сумнае ціўканне сінічак. Калі пашанцуе, убачыш, як вавэрка цярабіць шышкі, і толькі лупінне сыплецца на бялюткі снег. Або як заяц-бяляк, уцёкшы ад лісіцы, сеў задаволены пад суседняй ялінаю зыркае чырвонымі вочкамі.

Такое таямнічае мастацтва прыроды чалавек не здольны зрабіць. Гэта пад сілу толькі ёй.

Назіраеш, і аднекуль крадзеца такая думка: “Лес і ўсё, што ў ім, створана прыродаю раней, чым чалавек. Вось чаму чалавек існуе для іх. Ён абавязаны берагчы іх усімі сродкамі. Інакш прырода адпомсціць яму за пакрыўджанае сваё багацце, і ўжо помсціць, прыгледзьцеся!

Я вельмі люблю марозны зімовы надвечорак. Ён непаўторны: апошнія стомленыя промні заходзячага сонца, празрыстая цішыня, першыя нясмелыя зоркі на далёкім-далёкім небе. У думках хочаш спазнаць неразгаданы прастор: а што там у вышыні!

А тут на зямлі рыпіць снег пад нагамі, дыхае сталёвым холадам, пахне шэрранню. Мароз, нібы пад мілагучную музыку, малое свае карункавыя ўзоры на вокнах. Цішыня такая, што нават явар над Нёманам не шэпча сваю адвечную сумную песню і павольна набірае на сябе шэррань, нібы апранаецца, каб не застудзіцца.

І калі задаволіўся ўбачаным, глянеш на вёску: з комінаў хат высока ў неба раўнютка ўздываюцца слупы дыму, на хаты глядзяць невядомая сіняя глыбіня і мноства яркіх зорак.

Толькі тады адчуеш сілу марозу, захопчацца ў хатняе цяпло. Уражанне доўга валодае табою.

Пасля працяглых марозаў раптам заадліжыла. Напылілі цёмныя хмары, паваліў мокры густы снег. Час ішоў, а снег сыпаў і сыпаў, у момант закрыў сляды, дарогу, сняжынкі ліплі на дрэвы, адзенне.

У бары, дзе змешаны лес, найцяжэй дасталася маладым гонкім соснам і бярэзінам. Ад цяжару наліпшага снегу дрэвы, у якіх не было падтрымкі суседзяў, гнуліся, некаторыя ламаліся.

Вось над прасекаю сагнулася высокая танкая бярэзіна. Яе верхавіна дастала аж долу, утварыўшы арку. Далей яшчэ і яшчэ. Лёс іх незайздросны: яны ахвяры стыхіі.

“Чаму так дзеецца ў прыродзе! — падумаў сам сабе. — Такая з’ява толькі ў густым лесе. Дрэвы, імкнучыся да сонца, абганялі адно аднаго, не клапаціліся аб моцы цела. Вось цяпер і адплата за неразумнае пражыццё гады”.

Дрэвы, якія растуць адзінока ці на ўзбочыне лесу, калі з маленства вытрымлівалі непагадзь, стаяць моцна, упэўнены. Густое голле, якое яны нагадвалі, абараняе іх ад вятроў-навальніц.

Відаць, так і людзі. Парніковае выхаванне не гадуе моцных у жыццёвай непагадзі людзей. Яны не вытрымліваюць стыхій жыцця.

Яўген КРАМКО.

600-годдзе ПРЫНЯЦЦА ПАСАДУ

“Княжаньне Вітаўта лічаць усе летапісцы Роскітам княства Літоўскага, нашага краю, І называюць твой век зала-тым...”

Гэтыя словы Міколы Гусоўскага сталі эпіграфам вечарыны, прысвечанай 600-годдзю прыняцця вялікага пасаду Вялікага Княства Літоўскага Вітаўтам Вялікім (1392—1992 гады), якая адбылася ў Доме літаратара. Мерапрыемства было арганізавана і праведзена камісіяй па культуры і гісторыі БНФ “Адраджэньне” і Домам літаратара.

Вечарыну вяла пісьменніца Вольга Іпатава. Аб прыняцці велікакняжацкага пасаду

Вітаўтам Вялікім гаварылі навукоўцы Іван Саверчанка і Аляксей Краўцэвіч, сябра Беларускага агуравання вайскоўцаў падпалкоўнік Мікола Статкевіч і іншыя.

Легенду пра Вітаўта чытала В. Іпатава, а паэт Аляксей Пісьмянкоў прачытаў свой верш “Дума Вітаўта”, выступіў таксама паэт Віктар Шніп.

Артысты акадэмічнага купалаўскага тэатра Фама Варанецкі і Юрый Авяр’янаў выканалі дыялог “Вітаўт і Ягайла”, а Уладзімір Рагаўцоў — верш народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна, прысвечаны гэтай гістарычнай даце.

На вечарыне выступіў харэаграфічны ансамбль “Харошкі”.

Г. ПЕТРУСЕЎ.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

СЕВЕРІНА (Віко) Наталія Івановна разыскавае родствеников, двоюродных братъев своего отца ВІККО Ивана Николаевича, который родился в 1912 году в Нью-Йорке.

В 1947 году Ольга ГОНЧАРИК (урожденная Сушко) проживала с семьей по адресу:

Mr. and Mrs. Tony Honcharik 915 no. 4 th. St. Minneapolis Minn U.S.A.

Ольга в 1931 году второй раз вышла замуж за Антона ГОНЧАРИКА. Были дети: старший сын Иван, Михаил, потом дочь Мария, сын Александр и дочь Анна. Известно, что три сына участвовали во второй мировой войне, остались живы. Двое уже были женаты, дочери были замужем. В 1947 году они сообщили о себе, потом связь прервалась.

Ищем также брата Ольги Степана СУШКО, проживающего по адресу:

3339 Waskburn av. No. Minneapolis Minn U.S.A.

Всех, кто знает что-нибудь о семье ГОНЧАРИК или СУШКО, просим сообщить по адресу: Республика Беларусь, г. Минск, ул. Бакинская, 40, кв. 11. СЕВЕРИНОЙ-ВИККО Наталія Івановне.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голасу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета аддрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”. Тыраж 5 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 58. Падысана да друку 19.01.1993 г.